

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

MOTIVACIJA U UDŽBENICIMA HRVATSKOG JEZIKA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Dr. sc. Marko Alerić, doc.

Studentica:

Ana Mutak

Zagreb, srpanj 2015.

Sadržaj:

1. UVOD.....	2
2. MOTIVACIJA KAO PSIHOLOŠKI FENOMEN	4
3. MOTIVACIJA I ŠKOLSKO UČENJE	8
4. MOTIVACIJA U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA	14
4.1. Oblikovanje motivacijskih postupaka u nastavi hrvatskog jezika.....	14
4.2. Motivacijski postupci u nastavi hrvatskog jezika.....	20
5. UDŽBENIK U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA	23
5.1. Didaktičko oblikovanje udžbenika	28
6. MOTIVACIJSKI POSTUPCI U UDŽBENICIMA HRVATSKOG JEZIKA	30
6.1. Motivacijski postupci u osnovnoškolskim udžbenicima hrvatskog jezika...	35
6.1.1. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatska krijesnica</i> za sve razrede	36
6.1.2. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sve razrede	38
6.1.3. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Riječi hrvatske</i> za sve razrede.....	40
6.2. Motivacijski postupci u srednjoškolskim udžbenicima hrvatskog jezika	42
6.2.1. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>FON-FON</i> za sva četiri razreda gimnazije	43
6.2.2. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sva četiri razreda gimnazije	45
7. ZAKLJUČAK.....	49
8. DODACI.....	52
9. POPIS LITERATURE.....	57
10. POPIS TABLICA I ILUSTRACIJA.....	62
10.1. POPIS TABLICA	62
10.2. POPIS GRAFIKONA	62

1. UVOD

Hrvatski jezik, kao sadržaj koji se sustavno poučava od predškolske do završetka srednjoškolske izobrazbe, ujedno je i materinski jezik i komunikacijska osnovica drugim izobrazbenim sadržajima. U suvremenoj nastavi hrvatskog jezika učenici imaju aktivnu i stvaralačku ulogu u stjecanju jezičnih znanja. Uspješnost nastave ovisi o dobro osmišljenoj i provedenoj motivaciji učenika. Zanimljivim se motivacijskim postupcima izravno djeluje na ueničku radoznalost te se tako potiče i usmjerava motivacija učenika.

U ovom se radu proučavaju motivacijski postupci koji se nalaze u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima hrvatskog jezika. Na temelju konkretnih motivacijskih postupaka koje su autori uvrstili u udžbenike, pokušalo se istražiti i zaključiti jesu li uoćeni motivacijski postupci jednaki u svim udžbenicima. Najvažniji kriteriji u pokušaju njihove klasifikacije bili su vrsta motivacijskog postupka i obrazovni stupanj. Jedan od razloga bavljenja ovom temom je u činjenici da su motivacija i motivacijski postupci u nastavi hrvatskog jezika područje koje je nedovoljno potkrijepljeno spoznajama proizašlim iz njihove praktične primjene u nastavnom procesu. S obzirom na to da nastavnici vrlo rijetko koriste motivacijske postupke u praktičnoj nastavi, uoćit će se mogu li ih pronaći u udžbenicima hrvatskog jezika. Cilj ovog rada nije proućene motivacijske postupke vrednovati uspješnim ili manje uspješnim jer bi zaključci poput tih zahtijevali sustavnu provjeru tijekom održavanje nastavnog sata, nego ukazati na to pojavljuju li se i u kojoj mjeri motivacijski postupci u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima te pridonose li ostvarivanju obrazovnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka u nastavi hrvatskog jezika.

U početnom dijelu rada iznesene su najopćenitije postavke o motivaciji te srodnim pojmovima iz psihologije. Zatim slijedi poglavlje u kojem se specifićnije govori o motivaciji i školskom ućenju iz perspektive psihologije obrazovanja. U dijelu tog poglavlja govori se o motiviranosti ućenika te se motivacija razmatra kao jedna od etapa u strukturi nastavnog sata. U sljedećem poglavlju iznesena su stručna mišljenja, stavovi i savjeti o motivaciji te oblikovanju motivacijskih postupaka u kontekstu nastave jezika kao nastavnog područja predmeta *Hrvatski jezik*. U poglavlju koje slijedi definirao se udžbenik te se reklo nešto o njegovom didaktičkom oblikovanju. U poglavlju *Motivacijski postupci u udžbenicima hrvatskog jezika* proućeni su motivacijski postupci koji se nalaze u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima. To je temeljno poglavlje u radu jer

se u njemu pokušalo povezati metodičku teoriju i njezinu praktičnu primjenu. U zaključnom poglavlju sažeto su iznesena zapažanja do kojih se došlo na temelju analiziranog uzorka. Svi su motivacijski postupci potkrijepljeni konkretnim primjerima preuzetim iz osnovnoškolskih, odnosno srednjoškolskih udžbenika koji su priloženi u *Dodacima*.

2. MOTIVACIJA KAO PSIHOLOŠKI FENOMEN

Prije nešto više od pedeset godina u *Enciklopedijskom rječniku pedagogije*¹ ne nailazi se na tumačenje pojma motivacije, ali se mogu pronaći pojmovi kao što su: motiv, interes, faktori učenja i slično. To ne znači da u to vrijeme nije bilo motivacije ili da se ljudi njome nisu služili. Motivacija je veoma kompliciran i konotativan pojam. Dolazi od latinske riječi *movere* što znači *kretati se* (pokrenuti, aktivirati). U novije vrijeme izraz motivacija zamijenio je nekadašnji izraz *volja*. Terminologija koja se koristi u tom području je raznolika, pa tako riječi želja, potreba, motiv, interes, težnja, sklonost kao i mnogi drugi djelomično ili potpuno zamjenjuju značenjski širi pojam motivacije.

Pojedini se teorijski pravci unutar psihologije razilaze u shvaćanjima motivacije.² Proučavanjem psihologijske literature zaključuje se da su različiti autori najčešće suglasni oko najosnovnije definicije motivacije. Usporedbom tih definicija uočiti će se manja razlika, a to je da je jedni autori definiraju 'kao stanje', a drugi 'kao proces'.³ U *Psihologijskom je rječniku* motivacija definirana kao „stanje u kojem smo 'iznutra' pobuđeni nekim potrebama, težnjama, željama ili motivima, a usmjereni prema postizanju nekog cilja, koji iznutra djeluje kao poticaj na ponašanje.“⁴ Witting i Belkin također određuju motivaciju kao „stanje koje započinje, vodi i održava ponašanje, obično sve do postizanja cilja, ili do momenta kada je reagiranje nečim prekinuto.“⁵ Za razliku od njih, Pastuović definira motivaciju kao psihički proces zadovoljenja potreba pojedinca.⁶ Matijević i Radovanović određuju motivaciju kao „aktivnost kojom ćemo učenike zainteresirati za daljnji rad, aktivirati ih, pobuditi njihovu znatiželju i stvoriti optimalnu atmosferu za daljnje učenje.“⁷

Valja spomenuti definicije koje se mogu pronaći u Šonjinom i Anićevom rječniku gdje se motivacija definira na sličan način, kao psihologijski i književni pojam. Kao

---

¹ Franković, Pregrad i Šimleša (1963)

² Usp. Vizek Vidović i dr. (2003: 207)

³ *Stanje* je 'opća prilika u kojoj se tko ili što nalazi', a *proces* je 'ukupnost radnji koje se obavljaju da se dobije određeni rezultat.' U: Anić (2003: 681; 559)

⁴ Petz (2005: 275)

⁵ Witting i Belkin (1992: 141)

⁶ Usp. Pastuović (1997: 139)

⁷ Matijević i Radovanović (2011: 73)

psihologijski pojam motivacija se definira kao skup pobuda koje pokreću čovjeka na aktivnost te određuju smjer, intenzitet i trajanje te aktivnosti,⁸ odnosno izravni i neizravni poticaji ponašanja, govora ili razmišljanja.⁹ S druge strane, kao književni pojam motivacija se određuje kao način na koji su uvedeni i povezani motivi u književnom djelu,¹⁰ odnosno obrazloženje motiva (u književnom djelu).¹¹

Terminom *motivacija* u suvremenoj se psihologijskoj literaturi određuju tri grupe pojava:

1. uzroci, pokretači ili izvori ponašanja
2. procesi pokretanja, održavanja i usmjeravanja ponašanja
3. očekivani i ostvareni ishodi ponašanja (oni koji mu određuju smisao).¹²

Iz svega se zaključuje da je motivacija pokretačka snaga koja (iznutra ili izvana) potiče čovjeka na određenu aktivnost i usmjerava je određenom cilju. Ona zauzima centralnu ulogu u čitavom ljudskom ponašanju. Ovisi o subjektivnom doživljaju pojedinca jer ne postoji jedinstven oblik motiviranog ponašanja. Budući da je motivacija apstraktan fenomen može se proučavati samo posredno, putem vanjskog ponašanja i subjektivnog doživljavanja.

Kao što je već spomenuto, korijen riječi motivacija upućuje na kretanje, a motivi su ti koji pokreću svrhovitu ljudsku djelatnost.¹³ I motiv se poistovjećuje s riječima kao što su želja, potreba i težnja. Motiv je, dakle, „sve ono što 'iznutra' potiče čovjeka na aktivnost, upravlja ga prema određenim ciljevima i zadacima i omogućuje mu da ustraje u započetoj aktivnosti.“¹⁴ Drugim riječima, motiv je unutarnja pobuda kojom čovjek usmjerava svoje djelovanje određenom cilju te ga održava i pojačava. Svaki motiv ima svoj izvor, cilj, snagu i trajanje, a da bi se procijenila motiviranost za određenu aktivnost potrebno je poznavati sva navedena svojstva motiva.¹⁵ Motive valja razlikovati od motivacije. Dok

---

⁸ Usp. Anić (2003: 779)

⁹ Usp. Šonje (2000: 615)

¹⁰ (*op. cit.*: 615)

¹¹ Usp. Anić (2003: 779)

¹² Usp. Potkonjak i Šimleša (1989: 68)

¹³ Usp. Grgin (1997: 161)

¹⁴ Franković, Pregrad i Šimleša (1963: 500)

¹⁵ Usp. Pjanić (2002: 19)

su motivi više ili manje trajna svojstva osobe, motivacija je psihički proces zadovoljavanja motiva.¹⁶

Motivi se mogu podijeliti na različite načine, a najpoznatija je podjela na prirodne (primarne, naslijeđene, fiziološke) i stečene (sekundarne, naučene, socijalne).¹⁷ Razlika je između njih u tome što su prirodni motivi naslijeđeni te se javljaju kod životinja i čovjeka bez obzira na vanjske utjecaje. Ujedno, prirodni se motivi javljaju kao posljedica određenog deficita u organizmu, rezultat su duge evolucije ljudske vrste i zajednički su svim ljudima. Potreba za disanjem, spavanjem, glad, žeđ, potreba za odmaranjem, potreba za uriniranjem i defekacijom kao i brojne druge prirodne potrebe spadaju u ovu kategoriju.¹⁸ Za razliku od prirodnih, stečeni motivi čine znatno veću skupinu. Takve motive čovjek nauči živjeti u određenoj civilizacijskoj i kulturno-društvenoj okolini. U ovu skupinu spadaju: potreba za ljudskim društvom, za znanjem, za čitanjem knjiga, potreba za samopoštovanjem, postignućem te mnoge druge. Broj se tih potreba razlikuje u različitim kulturama, pa čak i u užim ljudskim zajednicama.¹⁹ Osim te podjele, važno je spomenuti i podjelu na unutarnje i vanjske motive, o kojoj će biti riječi u sljedećem poglavlju koje je povezano s motivacijom za školsko učenje.

Nakon psihologijskog određenja dva temeljna pojma potrebno je objasniti i definirati još jedan pojam, a to je interes. Već je rečeno da se između interesa i motivacije stavlja znak jednakosti. Međutim, u psihologijskoj literaturi to nisu identični pojmovi. Interes je osobina osobe koja se utemeljuje na čvrstoj organizaciji znanja, osjećaja i djelatnosti. Interes započinje kada se obrati pozornost na određeni predmet, kada ga se izdvoji i započne misaono ili praktično bavljenje njime.²⁰ Motivirano je ponašanje vezano uz interes ili emocije pojedinca, sadržaje koji ga više zanimaju, koji su bliži njegovim interesima pa im učenik posvećuje više pažnje. Što je sadržaj interesantniji to će učenik aktivnije sudjelovati u radu. Iz toga se zaključuje da interes snažno djeluje na motivaciju te ga zbog toga treba razvijati u svakoj životnoj dobi i u svim područjima života, a posebice tijekom odgojno-obrazovnog procesa.

---

¹⁶ Usp. Pastuović (1997: 42)

¹⁷ Usp. Petz (2001: 272)

¹⁸ Usp. Grgin (1997: 163)

¹⁹ Usp. Jakšić (2003: 11)

²⁰ Usp. Rosandić (2002: 22)

Interes je povezan s motivacijom u učenju. Učenike treba na različite načine zainteresirati te razviti kod njih pozitivan odnos prema jezičnom gradivu koje usvajaju učenjem. Zainteresiran učenik bit će kontinuirano aktivan, htjet će saznati što više činjenica te usvojiti što više pojmova. Kada je učenje praćeno osobnim interesom ili je, pak, sam proces učenja interesantan, uspješnije se koncentrira pažnja, ubrzava se zapamćivanje i olakšava razumijevanje sadržaja učenja.²¹ Nedvojbeno je važnost postojanja interesa za sadržaj učenja jer isključuje dosadu i umor, a učenje čini zabavnim.

Osim interesa, bitan je i stav koji učenik ima prema sadržaju koji želi usvojiti. Primjerice, ukoliko učenik ima pozitivan stav prema gramatičkim sadržajima bit će i motiviraniji za učenje od učenika kojemu je taj sadržaj dosadan i zauzima negativan stav prema predmetu učenja. Alerić ističe da je istraživanjima potvrđeno kako najbrže i najuspješnije usvajamo sadržaje prema kojima imamo pozitivan stav, osrednje one koji su suprotni našim stavovima, a najsporije one prema kojima smo ravnodušni.²²

Proces učenja zbiva se u različitim oblicima i na različite načine tijekom ljudskog života. Katkad su ti oblici planirani i zahtijevaju određeno vrijeme, koncentraciju i napor, a katkad se odvijaju spontano pa je prieko potrebno stvoriti interes za sadržaje koje se namjerava usvojiti. Psihologijska grana koja se bavi učenjem naziva se *edukacijska psihologija*.²³ U ljudsko učenje spadaju ukupne sposobnosti pojedinca, intelektualne i psihomotoričke te one na planu percepcije i osjetljivosti. Stupanj sudjelovanja tih sposobnosti u svakoj situaciji učenja nije jednak već ovisi o razvojnoj dobi onoga koji uči, njegovoj motivaciji za učenje i zadacima kojima se bavi tijekom učenja.²⁴ Shvaćajući učenje u najširem smislu, Grgin ga definira kao „temeljan proces svakoga obrazovanja i odgajanja, odnosno edukacije, kao socijalizacije i humanizacije čovjeka. Pritom promjene koje nastaju učenjem imaju relativnu trajnost i najčešće znače čovjekovo napredovanje u smislu sve uspješnije prilagodbe uvjetima i prilikama njegove životne – prirodne i društvene okoline.“²⁵

---

²¹ Usp. Pavličević (1992: 36)

²² Usp. Alerić (2006: 192)

²³ Pretpostavke za samostalnost te psihologijske grane dao je istaknuti američki istraživač i psiholog Edward Lee Thorndike (1874-1949). Usp. Grgin (2004: 11)

²⁴ (*op. cit.*: 22)

²⁵ (*op. cit.*: 11)

3. MOTIVACIJA I ŠKOLSKO UČENJE

Motivacija u učenju podrazumijeva stanje u kojem je osoba motivirana za učenje te ima motiv da nešto uči i nauči.²⁶ Osoba učenjem stječe nove oblike ponašanja ako su joj u dovoljnoj mjeri razvijene sposobnosti za učenje, ako je dovoljno motivirana za aktivnost učenja te ako ima odgovarajuće vanjske prilike za učenje. To su ujedno i temeljni uvjeti učenja.²⁷ Za Miličića je motivacija u procesu učenja „usmjeravanje sposobnosti k utvrđenom cilju – uspješnosti učenja.“²⁸ Dakle, motivacija za učenje unutarnja je pobuda za obavljanje aktivnosti učenja koja može biti potaknuta unutarnjim potrebama i interesima, ali i izvana (nagradama, pohvalama).

Ljudi uče cijeli svoj život. Pojedini se oblici učenja razlikuju ovisno o sadržaju koji se uči, ali i o životnoj dobi pojedinca. Školsko učenje samo je jedan od oblika koji započinje u djetinjstvu. Ono ima veoma važnu ulogu u životu svakog pojedinca. U tom se razdoblju usvajaju znanja i stječu sposobnosti, vještine i navike te se stvara pozitivan ili negativan stav prema školi i stjecanju znanja. Ta iskustva oblikuju pojedinca i pripremaju ga za neka kasnija razdoblja u njegovom životu, npr. studiranje ili profesionalno usavršavanje.

Motivacija za učenje ovisi o očekivanjima pojedinca da će postići uspjeh. Motivacija je slaba ukoliko je vjerojatnost postizanja uspjeha slaba te obratno. Kyriacou ističe Brophjevo mišljenje prema kojemu „motivacija za školsko učenje uključuje doživljaj školskih aktivnosti kao vrijednih i smislenih te kao mogućnost za osvajanje željenih dobiti.“²⁹ Pjanić ističe da su ciljevi osobito važni za reguliranje školskog učenja jer oni povećavaju motivaciju ukoliko su jasni, specifični, prilagođeni po težini i ukoliko se mogu ostvariti u bližoj budućnosti. Autorica smatra da su znanje i uspjeh najvažniji ciljevi u školskoj situaciji, a povratna informacija i prihvaćenost ciljeva dodatni su faktori koji utječu na motivaciju.³⁰ Za razliku od nje, Trškan govori da motiviranje za nastavu

---

²⁶ Usp. Potkonjak i Šimleša (1989: 68)

²⁷ Usp. Grgin (1997: 22)

²⁸ Miličić (1994: 17)

²⁹ Kyriacou (2001: 113)

³⁰ Usp. Pjanić (2002: 22-23)

obuhvaća „sve što (izvana ili iznutra) potiče na učenje, usmjerava ga, određuje mu intenzitet, trajanje i kakvoću.“³¹

Motivacija se za učenje može podijeliti na dvije razine, opću i specifičnu.³² Opća je motivacija za učenje trajna i široka dispozicija, a očituje se kao težnja za usvajanjem znanja i vještina u različitim situacijama učenja. Sintagma 'trajna dispozicija' znači da, kad se opća motivacija za učenje jednom razvije, ona traje cijeli život, dok sintagma 'široka dispozicija' znači da se motivacija odnosi na različita područja, a ne samo na određeni sadržaj. Njezin je izvor u samom učeniku i rezultat je njegova iskustva sa školom i učenjem. S druge strane, specifična se motivacija za učenje odnosi na motivaciju učenika za usvajanje sadržaja u određenom nastavnom predmetu. Ovisi o vanjskim činiteljima kao što su sadržaj učenja, raspoloženje učenika, ponašanje nastavnika i ocjene pa se na nju lakše djeluje i lakše se mijenja. S druge strane, opća je motivacija za učenje stabilnija te za njezino mijenjanje treba više vremena i napora.

Jedna od najpoznatijih podjela motivacije je podjela na unutarnju (intrinzičnu) i vanjsku (ekstrinzičnu) motivaciju.³³ Intrinzična motivacija podrazumijeva sve ono što iznutra navodi učenike na aktivnost učenja, dok ekstrinzična motivacija podrazumijeva sve vanjske ciljeve koje učenik želi dostići učenjem. U intrinzične se motive ubrajaju: radoznalost, potrebu za kompetencijom, potrebu za samoaktualizacijom, dok u vanjske motive spadaju: nagrade, kazne, natjecanje. Ove se dvije motivacije razlikuju u izvoru koji je unutar ili izvan učenika. Unutarnja i vanjska motivacija često se promatraju odvojeno, ali su zapravo povezane. Važno je napomenuti da među učenicima postoje velike razlike u njihovim interesima i sklonostima te je nemoguće postići da svim učenicima budu zanimljive sve teme pa je zbog toga nužno kombinirati obje motivacije u školskom učenju.

Ranije je spomenuto da je motivacija aktivnost kojom će se učenike zainteresirati za daljnji rad, aktivirati ih, pobuditi njihovu znatiželju i stvoriti optimalnu atmosferu za daljnje učenje. U tom se smislu može govoriti o intelektualnoj i emocionalnoj motivaciji.³⁴ Intelektualna motivacija podrazumijeva uvod u temu nastavnog sata na

---

³¹ Trškan (2006: 19)

³² Usp. Vizek Vidović (2003: 207)

³³ Usp. Howe (2002: 106)

³⁴ Usp. Matijević i Radovanović (2011: 73)

kognitivnoj razini, dok emocionalna motivacija podrazumijeva stvaranje emocionalne klime u razredu, pozitivnog ozračja i poticaja za učenje. Da bi nastavnik inicirao intrinzičnu motivaciju kod učenika, potrebno je poznavanje učeničkog predznanja, interesa i sklonosti te odabir pozitivnog psihološkog pristupa učenju.

Intelektualna se motivacija može postići postavljanjem zanimljivoga pitanja koje bi učenike potaknulo na traženje odgovora, da govore o njima poznatoj temi (sadržajima prethodnih lekcija), zatim čitanjem i/ili komentiranjem nekog aktualnog novinskog članka ili sadržaja drugih medija, poticanjem rasprave, kratke diskusije i slično. Svaku od spomenutih aktivnosti nastavnik treba pravilno (ovisno o cilju nastavnoga sata) usmjeravati i tako moderirati nastavni proces. Također valja voditi računa i o emocionalnoj pripremi i motivaciji učenika. Već samim nastupom (tonom, bojom glasa, pristupom učenicima, verbalnom i neverbalnom komunikacijom) nastavnik može stvoriti pozitivnu, odnosno negativnu emocionalnu klimu u razredu. Za stvaranje pozitivnog ozračja za učenje u uvodnom dijelu sata dobro je provesti kratke aktivnosti zasnovane na igri (kviz, pogađalice, zagonetke), povesti kratki razgovor o prigodnim (ne)formalnim temama, ispričati ili učenike potaknuti na pričanje vica ili neke šale. Emocionalnom se pripremom smatra i postizanje odgovarajuće radne discipline u razredu te uspostavljanje pozitivnog i motivirajućeg kontakta s učenicima. I učionica može biti jedan od uvjeta za stvaranje (ne)povoljne emocionalne atmosfere i motivacije kod učenika. Na primjer, u učionici gdje je neodgovarajuća temperatura učenici će teže postići emocionalnu i intelektualnu zainteresiranost. Učionica uređena učeničkim radovima, primjerenima dobi, poticajnija je od golih zidova.³⁵

U kontekstu nastavnog procesa motivacija je složeni proces koji uključuje motivaciju nastavnika i učenika. Motivi koji pokreću nastavnika, ali i oni koji pokreću učenike, održavaju i usmjeravaju njihove aktivnosti, a i djeluju na uspješnost i konačne rezultate cjelokupnog nastavnog procesa.³⁶ Motiviranje učenika, dakle, jedno je od najznačajnijih didaktičkih pitanja. O tome treba voditi računa, ne samo prilikom tehničke pripreme za pojedini sat, već i u planiranju i organizaciji cjelokupnog nastavnog procesa, ali i u primjeni nastavnih sredstava, postupaka, oblika i metoda rada. Među najvažnije faktore motiviranosti ubrajaju se: namjera učenja, zanimanje za građu, težnja za postignućem,

---

³⁵ (*op. cit.*: 74)

³⁶ Usp. Bratanić i Maršić (pregled: 11. 12. 2014.)

uspjeh i neuspjeh u učenju, poznavanje rezultata učenja (učestale i neposredne povratne informacije), intrinzični i ekstrinzični motivi.³⁷ Dakako, mnogi od tih motivacijskih faktora djeluju zajedno i međusobno se uvjetuju.

Motivirani su učenici zainteresirani za učenje, znatiželjni su i aktivni, često se oduševljavaju, uporni su i ne odustaju kad naiđu na teškoće. Dulje se školuju, uče i znaju više te su zadovoljniji sobom nego nemotivirani učenici. Ipak, čini se da su motivirani učenici malobrojniji u razredu, pa je važan zadatak pedagoške psihologije pronaći što sve djeluje na motiviranost učenika.³⁸ Motiviran će za učenje biti onaj učenik koji očekuje uspjeh u aktivnosti učenja, a to znači da ima povjerenje u svoje sposobnosti (pozitivnu sliku o sebi), da ima osjećaj utjecaja na svoje rezultate (njegov uspjeh ovisi o njegovom zalaganju) te da pripada maloj zajednici (razredu) koja je usmjerena prema učenju i postizanju rezultata u učenju. Međutim, kvalitetno motivirani bit će samo oni učenici koji uz ove navedene karakteristike imaju i ciljeve orijentirane na učenje, stjecanje znanja, svladavanje zadatka (a ne postizanje dobrog mišljenja okoline), kao i pozitivne emocije prema sebi (ponos i samopoštovanje uz toleranciju neuspjeha i odsutnost anksioznosti).³⁹

Nastavnik treba poticati učenika na intelektualno i emocionalno angažiranje, na kreativan rad koji će, uz adekvatnu motiviranost, pružiti učeniku potrebne obavijesti i pripremiti ga za svrsishodno i pravodobno prihvaćanje informacija. Osnovni je cilj svakog dobro zamišljenog i provedenog sata shvatiti i usvojiti novo gradivo, a motiviranost učenika prvi je i osnovni preduvjet za to. Pritom su važne i motivacije izvan nastavnog procesa: *osobne motivacije* (želja za znanjem, samopotvrđivanjem, pohvalom, želja za natjecanjem), zatim *društvene motivacije* (ugled u razredu, simpatije profesora, želja za druženjem) te *profesionalne motivacije* (želja za afirmacijom, dominacijom, uspjehom u poslu koji se obavlja).⁴⁰

U razredu se može zamijetiti barem pet tipova motiviranosti učenika:

1. *općenito nemotivirani učenici* (neosjetljivi na bilo koji oblik motiviranja, ništa ih ne može pokrenuti na učenje jer su svi njihovi ciljevi izvan škole)

---

³⁷ Usp. Andrilović i Čudina-Obradović (1996: 75)

³⁸ (*op. cit.*: 149)

³⁹ Usp. Čudina-Obradović (1992: 278)

⁴⁰ Usp. Pavličević (1992: 35)

2. *ekstrinzični učenici* (osjetljivi samo na vanjske nagrade, pokreće ih očekivanje nagrade)
3. *internalizirani učenici* (osjetljivi na internalizirane vrijednosti koje se isprva nameću socijalizacijom, ali s vremenom bivaju prihvaćene, pokreće ih unutrašnja nagrada koja proizlazi iz osjećaja porasta samopoštovanja i vlastite vrijednosti)
4. *općenito motivirani učenici* (osjetljivi na sve oblike motiviranja: vanjske nagrade, zanimljivost građe, internalizirane vrijednosti)
5. *intrinzični učenici* (osjetljivi na zanimljivost i složenost građe, pokreće ih uživanje pri svladavanju, razumijevanju i otkrivanju problema te pobjeđivanju izazova).⁴¹

Najviši je stupanj motiviranosti intrinzična motivacija zbog uživanja u radu. Ona pridonosi ustrajnosti u učenju i stjecanju najkvalitetnijeg znanja. Za razliku od intrinzično motiviranih učenika, kod ekstrinzično motiviranih učenika aktivnost završi čim se postigne vanjska nagrada. Kod njih je znanje niske razine, površno, brzo se zaboravlja, a emocije u tih učenika nisu prisutne. Općenito motivirani tip motivacije kvalitetniji je što je bliže internaliziranim i intrinzičnim potrebama. Upravo on prevladava te je najprimjereniji školskom učenju. Da bi se motivacija učenika u školi popravila trebalo bi smanjiti skupinu općenito nemotiviranih učenika, prevesti skupinu ekstrinzično i općenito motiviranih učenika u internalizirane učenike te razvijati u svih izrazito sposobnih i darovitih učenika intrinzični tip motivacije.

Veoma je važno da se u nastavi ukloni protumotiv. To je svaki postupak, svako ponašanje koje učenika bilo kako isključuje iz nastave ili mu oslabljuje sudjelovanje u nastavnom procesu.⁴² Učenika može demotivirati: neudobnost, metodička jednoličnost, metode prisile, nastavnikov ironičan odnos, povišen glas, ravnodušnost, srdžba, govorna monotonija, neprimjerena kazna te nepravda.

U metodičkoj literaturi uobičajeno je da se nastavni sat podijeli u tri osnovne etape: uvodni dio, središnji dio i završni dio nastavnoga sata. Motivacija je sastavni dio uvodnog dijela te ovisi o konkretnom razredu, nastavnikovom stavu te pojedinim učenicima. Treba se potruditi oblikovati je prikladno, zanimljivo i prema načelima u nastavi. Nije ju

---

⁴¹ Usp. Andrić i Čudina-Obradović (1996: 155)

⁴² Usp. Težak (1996: 231)

moguće „standardizirati“ ni u pogledu sadržaja, ni vremena, a ni načina.⁴³ Ona je zajednička aktivnost svih učenika i nastavnika. Bitno je da motivacija bude vremenski što kraća, ali i što efikasnija. Sve ono što se u ovoj etapi radi, ne smije kod učenika stvoriti uvjerenje da je bilo nepotrebno, ali ni osjećaj da je nešto premalo učinjeno. Šimleša ističe da „čim se u razredu osjeti da je stvorena potrebna radna atmosfera, da su učenici koncentrirani, da su njihove snage aktivirane, da je postignut početni zamah radi prijelaza na daljnji rad, ne treba formalistički uvođenje produživati, jer bi ono bilo zamorno i štetno.“⁴⁴ Ponekad se može dogoditi da motivacija koju nastavnik osmisli za određeni nastavni sat ne bude prihvaćena u razredu, ali i da u jednom razredu bude uspješna, dok u drugom ne bude.

Važno je još napomenuti da motivacija razvija kreativnost i učenicima daje slobodu. Nastavnici zanimljivim i maštovitim motivacijskim postupcima, koji su bliski uzrastu i interesima učenika, pridonose zanimljivosti gradiva i pomažu učenicima da na opušteniji i manje naporan način usvoje propisane nastavne sadržaje. Bognar ističe da je „motivacija za kreativan pristup uvijek intrinzična i ogleda se u zadovoljstvu nastavnika činjenicom da je pridonio stvaranju ugodnog okruženja učenja koje potiče učeničku kreativnost.“⁴⁵ Iz toga proizlazi da se pred nastavnika uvijek iznova postavlja izazov da na što bolji, maštovitiji i učenicima bliži način osmisli i oblikuje uvodni dio sata kako bi on bio zanimljiviji što većem broju učenika.

---

⁴³ Usp. Jelasić (1995: 68)

⁴⁴ Šimleša (1978: 348)

⁴⁵ Bognar (pregled: 15. 01. 2015.)

4. MOTIVACIJA U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA

4.1. Oblikovanje motivacijskih postupaka u nastavi hrvatskog jezika

Jedna je od glavnih zadaća suvremene metodike svakog nastavnog predmeta pokretanje motiva i motivacija zato što, povezani s interesima, motivi pridonose uspjehu nastavnog procesa, odnosno pouke i učenja. Upravo su zbog toga pojedine metodike razvile čitave nizove motivacijskih postupaka za pokretanje intelektualne i emotivne motivacije učenika u pojedinim nastavnim situacijama. Jedna od najvažnijih takvih situacija jest početak nastavnog sata jer o početnoj motiviranosti ovisi uspjeh ili neuspjeh cjelokupnog učiteljeva nastojanja na tom satu. Motivacijski se postupak definira kao „svaka djelatnost ili svaki sadržaj za koji se s određenom vjerojatnošću može predvidjeti da će potaknuti motivaciju učenika, zato što se nadovezuje na interese, potrebe, vrijednosti, osjećaje, iskustva, predznanje te životne ciljeve učenika.“⁴⁶ U skladu s tom mišlju izabere se takva aktivnost koja je prilagođena učenicima u konkretnoj situaciji i koja je ciljano usmjerena na ostvarivanje uspješne motivacije učenika. Motivacijski se postupci mogu konkretno odnositi na nastavno gradivo (nastavne motivacijske tehnike) ili pak samo pokušavaju održati pozornost učenika (motivacijske tehnike).⁴⁷ Jedan su od ključnih faktora za ostvarivanje nastavnih zadataka unutar svakoga nastavnog predmeta.

Hrvatski jezik satnicom je najopsežniji predmet osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Najuže je povezan sa svim ostalim predmetima jer se sva komunikacija odvija na materinskom jeziku. Predmet *Hrvatski jezik* objedinjuje četiri nastavna područja: *jezik, književnost, medijsku kulturu i jezično izražavanje*. Sadržaji tih područja, odnosno nastavnog predmeta u cjelini, dani su u *Nastavnom planu i programu* za osnovnu i srednje škole.⁴⁸ Nastavom jezika naziva se „nastavno područje u kojem se proučava i poučava fonološko, morfološko, sintaktičko, leksikološko, dijalektološko, stilističko gradivo te gradivo iz povijesti jezika i drugih jezikoslovnih disciplina.“⁴⁹ Temeljni je cilj nastave hrvatskog jezika osposobiti učenike za uspješnu komunikaciju na materinskom jeziku, ali i ovladavanje sadržajima drugih predmeta te uključivanje u cjeloživotno

---

⁴⁶ Trškan (2006: 26)

⁴⁷ (*op. cit.*: 19)

⁴⁸ *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006.

Nastavni programi za gimnazije, 1994.

⁴⁹ Rosandić (2002: 20)

obrazovanje. Cilj je, također, poticanje jezično-izražajnih sposobnosti, literarnih i čitateljskih sposobnosti, osvješćivanje važnosti znanja hrvatskog jezika te razvijanje pozitivnog stava prema hrvatskom jeziku, književnosti i kulturi.⁵⁰ Pri učenju hrvatskog jezika težište bi trebalo biti na razvoju općih komunikacijskih sposobnosti, na usvajanju rečeničnog ustroja, bogaćenju rječnika, poticanju učenikova svekolikog izraza i razvoju komunikacijski kompetentne ličnosti.⁵¹ Budući da je riječ o veoma opsežnom gradivu koje učenici moraju usvojiti, a koje im je često manje zanimljivo od primjerice gradiva književnosti, poseban se naglasak stavlja na usklađivanje i prilagođavanje jezičnog gradiva uzrastu učenika. Stajališta se jezikoslovnih stručnjaka razlikuju u tome koliko je nastava jezika u konačnici uistinu uspješno prilagođena jezičnom razvoju učenika te mnogi smatraju da su nužne promjene u redoslijedu i načinu poučavanja pojedinih jezičnih cjelina.

Učitelji hrvatskog jezika imaju važnu ulogu u kreiranju nastave, a time i važnu ulogu u životu učenika u osnovnoškolskom obrazovnom sustavu, osobito zato što s učenicima provode velik broj nastavnih sati. Oni su, ujedno i, ključne osobe u prenošenju jezičnog znanja, ali i poticanju načela humanističke edukacije. Motivacija i stav učenika prema nastavnom predmetu, između ostaloga, ovise o učiteljevoj kreativnosti i stavu prema gradivu te načinima poučavanja koja primjenjuje u nastavi. U nastavnom bi procesu valjalo što češće koristiti suvremene strategije poučavanja, a osobito treba poticati razvoj jezičnih djelatnosti aktivnoga slušanja, stvaralačkog pisanja, produktivnog govorenja i raspravljanja, kroz koje se na vrlo svrhovit način mogu uvježbavati i razvijati jezične kompetencije. Sve što učitelj čini u razredu djeluje na učenika i na to kako se osjeća u razredu jer učenici reaguju na učiteljeve postupke.⁵² Stoga je potrebno pozitivno djelovati na učenika, uvažavajući njegovu osobnost, stavove i mišljenje te ga poticati na izricanje osjećaja, misli i stavova. Upravo zbog tih zahtjeva, potrebno je hrvatski jezik poučavati u skladu sa suvremenim pristupima i metodama, kroz problemsku, komunikacijsku, interaktivnu i funkcionalnu nastavu, kako bi se učenici pripremili za zahtjeve koji su pred njih stavljeni u tekstovima, ali i životu općenito. Učitelj hrvatskog

---

⁵⁰ *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006.

⁵¹ Usp. Pavličević-Franić (2005: 113-114)

⁵² Usp. Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček (2011: 186)

jezika u takvom procesu treba biti moderator, osoba koja stvara pozitivno ozračje, komunicira s učenikom te vodi računa o njegovim potrebama.⁵³

U suvremenoj se nastavi hrvatskog jezika nastoji afirmirati stvaralačko-metodički pristup učenju i poučavanju hrvatskog jezika. U potrazi za brojnim i raznolikim didaktički oblikovanim postupcima i izvorima informacija taj pristup implicira osviještene i promišljene napore brojnih stručnjaka u pronalaženju što svrhovitijih i učenicima zanimljivijih načina učenja i usvajanja gramatičkih sadržaja standardnog jezika. U takvu procesu učenja i poučavanja svoje mjesto pronalazi i didaktički oblikovana igra. „Igra kao [didaktički prilagođen] oblik učenja/poučavanja“⁵⁴ jedna je od temeljnih odrednica značajne *konceptijsko-programske promjene* koja je Hrvatskim nacionalnim obrazovnim standardom 2005. godine i iz njega izvedenim službenim Programom hrvatskog jezika za osnovnu školu 2006. godine pokušala zaživjeti u nastavnom procesu usvajanja hrvatskog standardnog jezika. Riječ je o drugačijem metodičkom pristupu koji je nazvan *komunikacijsko-funkcionalnim modelom učenja i poučavanja*.⁵⁵ Prema istraživanjima koja navodi Pavličević-Franić, upravo je taj model potvrđen kao najsvrhovitiji u osnovnoškolskoj nastavi hrvatskog jezika. Navedenim modelom učenja i poučavanja u osnovnoškolskoj nastavi hrvatskog standardnog jezika, slično kao u procesu učenja bilo kojeg stranog jezika, komunikacijska kompetencija učenika (osposobljenost za praktičnu jezičnu uporabu ili *znanje jezika*) dobiva prednost pred lingvističkom kompetencijom (*znanjem o jeziku*). To znači da se *normativna gramatika*, čija su teorijska pravila djeci u toj dobi apstraktna i nerazumljiva pa time i nesvrhovita, treba poučavati ponajprije u funkciji sporazumijevanja, na primjerima iz svakodnevne komunikacije koji su primjereni i zanimljivi djeci određene dobi, dakle preoblikovana u *funkcionalnu školsku gramatiku*.⁵⁶ Iako se radi o modelu namijenjenom nižim razredima osnovnoškolske nastave hrvatskog jezika, može se zaključiti da bi se njime unesene promjene u početnu fazu institucionalnog učenja i poučavanja standardnog jezika mogle pozitivno odraziti na cjelokupan proces učenja hrvatskog jezika na svim obrazovnim stupnjevima, jer primjeren način usvajanja jezika u ranoj dobi rezultira boljom jezičnom osposobljenošću

---

⁵³ Usp. Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček (2011: 175)

⁵⁴ Pavličević-Franić (2002: 171)

⁵⁵ Usp. Pavličević-Franić (2005:73)

⁵⁶ Usp. Pavličević-Franić (2007: 43)

kod starijih učenika.⁵⁷ Važnost i novost tog pristupa ogleda se ponajviše u tome što on potiče „dinamičnu, raznoliku, učenicima zanimljivu, a ipak primjerenu i svrhovitu nastavu jezika.“⁵⁸

„Nastava je jedinstven odgojno-obrazovni proces u kojem se istovremeno usvajaju znanja, vještine i navike (obrazovni zadatak), formiraju psihofizičke sposobnosti (funkcionalni zadatak) i izgrađuju pozitivne kvalitete ličnosti (odgojni zadatak).“⁵⁹ Ostvaruje se u sustavu međusobno povezanih programa, oblika rada i odgojno-obrazovnih institucija. Pritom je važno istaknuti da na učenika ne djeluju samo obrazovni sadržaji nastavnog procesa nego i organizacija nastave, njezini oblici i metode, te nastavna sredstva koja se koriste kao pomoć u radu.

Oblikovanje motivacijskih postupaka koji će s određenom vjerojatnošću uspješno potaknuti učeničku motivaciju nije nimalo jednostavan zadatak. S obzirom na to da je osim *sadržajne motivacije*, kako Težak naziva usmjeravanje učenikova interesa i pozornosti prema jezičnim sadržajima, potrebno pokrenuti *radnu* (volju za rad), *komunikacijsku* (odabrati način komunikacije) te *metodičku motivaciju* (odabrati metodičke postupke), taj se zadatak ponekad čini još složenijim.⁶⁰ Ta motivacijska raščlamba ne znači da su nužna sva četiri motivacijska postupka, ali se sretno odabranim načinom mogu ostvariti. U tome je moć i nemoć nastavnikove sposobnosti da nađe najekonomičniji i najdjelotvorniji način kojim će odmah pokrenuti volju učenika i prema radu, i prema gramatici, i prema obliku komunikacije, ali i prema izabranom metodičkom putu.

Interes i pozornost učenika u školskom radu ne potiču samo motivacijske tehnike. U školi je dragocjeno da nastavnik zna stvoriti takvu nastavnu situaciju koja budi interes i stvaralaštvo i kod onih učenika koje gradivo ne zanima, a to postiže različitim aktivnostima, djelatnostima odnosno aktivnim nastavnim oblicima i metodama rada. U nizu metodičkih načela uspostavljenih za nastavu jezika, o kojima opširnije govori Težak, izdvojit će se nekoliko bitnih načela za ostvarivanje prikladnih i svrhovitih motivacijskih

---

⁵⁷ (*op. cit.*: 35)

⁵⁸ Pavličević-Franić (2002: 171)

⁵⁹ Šimleša (1978:13)

⁶⁰ Usp. Težak (1996: 230)

postupaka. Budući da je pokretanje motivacije učenika važna etapa nastavnog sata, ta se načela odražavaju i na oblikovanje toga dijela nastavnog sata.

Jedno od načela koje se u nastavi hrvatskog jezika i u oblikovanju motivacijskih postupaka obvezno uzima u obzir jest *načelo sadržajne, tekstovne i stilske raznovrsnosti*. Učenik mora upoznati hrvatski jezik na raznovrsnim sadržajima, tekstovima i funkcionalnim stilovima. Često se nastava jezika izvodila samo na književno-umjetničkim tekstovima, koji mogu imati prednost, ali ne i potpunu prevlast u jezičnoj nastavi. Unatoč širokom rasponu sadržaja koji nude književna djela, nastavnici moraju izabrati tekstove s različitim učeniku bliskim i potrebnim sadržajima te ih upoznati s različitim stilovima.⁶¹

Sljedeće načelo koje se značajno odražava na uspješno ostvarivanje motivacijskih postupaka jest *načelo zanimljivosti*. Težak ističe kako učenika treba motivirati za učenje gramatike, a da bi se to postiglo, nastavu gramatike treba učiniti zanimljivom. Također ističe da gramatika zbog svoje apstraktnosti i racionalnosti teže postaje metom dječjih interesa pa se u nastavu gramatike treba unijeti privlačnosti koliko god to dopušta narav gradiva.⁶² Dio nastavnog sata koji otvara konkretan prostor za ostvarenje tog cilja jest uvodni dio sata namijenjen motiviranju učenika. U tom je dijelu sata potrebno osmisliti funkcionalne načine kojima će se smanjiti apstraktnost gramatičkih sadržaja i učenicima na što smisleniji i zanimljiviji način približiti gradivo.

Još jedno načelo koje se u ovom kontekstu može izdvojiti jest *načelo stvaralaštva*. Nastava hrvatskog jezika mora biti stvaralačka kako za učenika tako i za nastavnika.⁶³ Jezik je neiscrpan izvor za stvaranje, a nastava koja potiče stvaralaštvo kod učenika istodobno doprinosi razvoju kreativnosti. U tom smislu, maštovito i kreativno oblikovanje motivacijskih postupaka, koje i samo predstavlja svojevrsni stvaralački čin, izravan je doprinos tom cilju.

Izbor motivacije uvjetovan je obrazovnim, odgojnim i funkcionalnim ciljevima sata, intelektualnom razinom učenika, njihovim iskustvom, te okolnostima u kojima se

---

⁶¹ (op. cit.: 102-103)

⁶² (op. cit.: 109)

⁶³ (op. cit.: 96)

motiviranost ostvaruje.⁶⁴ Sve to, dakako, podrazumijeva ostvarenje razigrane, dinamične, poticajne atmosfere u razredu, uz razvijanje pozitivnog stava prema materinskom hrvatskom jeziku.

---

⁶⁴ Usp. Pavličević (1992: 34)

4.2. Motivacijski postupci u nastavi hrvatskog jezika

U knjizi *Motivacioni postupci i sredstva u nastavi književnosti* ukazuje se na pojmovnu razliku između nastavne metode i motivacijskog postupka. Nastavna metoda može imati određenu motivacijsku vrijednost, ali uz nju ima i druge metodičke i didaktičke funkcije i vrijednosti. U tom je smislu nastavna metoda pojam šireg opsega od pojma motivacijskog postupka, koji nije na razini metode, ali posjeduje odgovarajuće modelativno djelovanje i metodičku primjenu u oblikovanju dijelova nastavnog procesa koji su u funkciji motiviranja.⁶⁵ Kvalitetno provedenoj motivaciji koja se temelji na svrhovitim i zanimljivim motivacijskim postupcima potrebno je pridavati veću pažnju u nastavi jezika. Značaj koji imaju takvi postupci može se naslutiti iz sljedeće rečenice: „Motiviranje je učenika, dakle, višestruko složen nastavni zadatak s brojnim značajnim posljedicama za pojedinca i društvo, a motivacija proces u kome se usklađuju dugoročni ciljevi s nastavnim situacijama, i to najčešće kao svrsi nastavne jedinice primjerena metodičko-didaktička etapa rada.“⁶⁶

U odnosu na strukturu cjelokupnog nastavnog sata stječe se dojam kako je to djelovanje najočitije u njegovu početnom dijelu, u kojem motivacijski postupci pronalaze svoju primjenu. Što se više ti postupci nadovezuju na učničke interese i izazivaju njihovu radoznalost, veća je vjerojatnost da će se motivacija uspješno ostvariti, a uspješno ostvarena motivacija učenika pospješuje cjelokupnu nastavu. Radoznalost se, prema Gagnéovu mišljenju koje iznosi Mihaljević-Djigunović, može smatrati najkorisnijim izvorom motivacije u školskom kontekstu učenja.⁶⁷

Težak navodi različite načine i sredstva kojima se naglašava 'zahtjev' za zanimljivošću gramatičke nastave prilikom oblikovanja nastavnog procesa. Neki od tih načina su:

- izbor zanimljivog lingvometodičkog predloška (aktualni i učeniku bliski tekstovi)
- pronalaženje aktualnih jezičnih ili jeziku bliskih pitanja
- umješno kombiniranje različitih metodičkih postupaka (metoda, oblika, pristupa)
- iskorištavanje likovnog i grafičkog didaktičkog materijala
- upotreba različitih audiovizualnih sredstava

---

⁶⁵ Usp. Pjanić (2002: 27)

⁶⁶ Gudelj-Velaga (1990: 64)

⁶⁷ Usp. Mihaljević-Djigunović (1998: 51)

- organizacija jezičnih natjecanja i igara.⁶⁸

Isto tako, Težak preporučuje motivacijske postupke koje smatra primjerenim za poticanje učeničke motivacije prilikom usvajanja jezičnih sadržaja u nastavi hrvatskog jezika:

- „zapažanje jezične osobine (pozitivne ili negativne) u govoru ili pisanju učenika
- zapažanje pogreške u školskom listu, dječjem časopisu, dnevnim novinama
- rješavanje jezične dileme
- zapažanje stilske funkcije neke gramatičke pojave
- uspoređivanje književnog i zavičajnog oblika riječi
- zanimljiva lingvistička obavijest
- tekst koji poremećenim pravopisnim ili gramatičkim odnosom upozorava na važnost gramatičke ili pravopisne norme
- jezična anegdota
- anegdota iz života književnika ili jezikoslovca koja zasijeca u jezičnu problematiku
- đачka šala
- crtež kojim se ismijava jezična pogreška
- prizor iz filma ili televizijske emisije“⁶⁹

U *Metodici književnog odgoja* navodi se nekoliko vrsta motivacije koje su utvrđene prema različitim kriterijima: iskustvenim, jezičnim, stilističkim, književnoteorijskim i estetskim. Svaki od tih kriterija otvara mogućnost za raščlanjivanje motivacija. Preinačeni sustav motivacija obuhvaća ove vrste:

- *iskustvene*: osjetilne, emocionalne, intelektualne, imaginativne
- *jezične*: leksičke, fonetske, gramatičke, pravopisne, pravogovorne
- *stilističke*: motivacija uspoređivanjem, personificiranjem, metoforiziranjem, igrom riječima, kontrastiranjem, stupnjevanjem
- *književne*: tematske, biografske, vrstovne, poetološke, književnopovijesne, književnoteorijske, autorske
- *estetske*: književne, likovne, glazbene, filmske, kazališne.⁷⁰

---

⁶⁸ Usp. Težak (1996: 110)

⁶⁹ (*op. cit.*: 231-233)

⁷⁰ Usp. Rosandić (2005: 310)

Matijević i Radovanović također nude metodičke preporuke za aktivnosti tijekom uvodnoga dijela sata:

- razgovor koji učenike upućuje na neposrednu korist od učenja današnje teme (povezivanje sa stvarnošću)
- učenici međusobno postavljaju pitanja u vezi s prethodnom nastavnom jedinicom ili drugim poznatim nastavnim sadržajima (učenik koji odgovori točno na postavljeno pitanje postavlja sljedeće pitanje ostalima)
- razgovor potaknut nekom aktualnošću iz neposredne stvarnosti (koja ima veze s nastavnom temom)
- učenici postavljaju pitanja nastavniku u vezi s temom koja je srodna nastavnoj temi
- čitanje, slušanje ili gledanje (ovisno o vrsti medija) i komentiranje aktualnog medijskog članka, audio ili videozapisa
- kratki rad u parovima na nekom problemskom pitanju i izvještavanje o učinjenom
- kvizovi, pogađalice, križaljke, slagalice pojmova i rečenica
- čitanje i komentiranje domaćih uradaka
- izrecite rečenicu o određenoj temi tako da počinje određenim slovom (npr. slovom kojim je prethodnik završio, slovom kojim započinje tvoje ime ili ime prijatelja u klupi itd.).⁷¹

Navedenim motivacijskim postupcima spomenuti autori ne iscrpljuju sve mogućnosti motiviranja učenika nego taj stvaralački dio nastavnog sata ostavljaju otvorenim za sve buduće ideje i zamisli koje nastaju u kreativnom nastavnikovu umu. Prije nego što se krene u analizu motivacijskih postupaka u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima reći će se nešto općenito o udžbenicima te o njihovom didaktičkom oblikovanju.

---

⁷¹ Usp. Matijević i Radovanović (2011: 87)

5. UDŽBENIK U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA

Uz učitelja, udžbenik je još uvijek najdostupniji i najcrpljeniji izvor znanja u školi. Naglim razvojem informacijskih tehnologija, ponajprije računala (web stranice, e-pošta) i interneta, omogućena je znatno brža protočnost informacija što je najavilo velike promjene i u školskom učenju. Međutim, dokle god je škola organizirana na tradicionalan način (odjeli, razredi, nastavni sat, učitelj u ulozi prenositelja znanja), bit će potrebni udžbenici, ma kako oni doista izgledali. Udžbenik će, dakle, postojati kao izvor informacija namijenjen učenju, usporedno s računalima i drugim proizvodima informacijske i obrazovne tehnologije.

Nastavni proces obilježava supostojanje raznovrsnih koncepcija nastave i pluralizam metodičkih pristupa i sustava, koji čine koncepciju nastave pojedinog predmeta, a u skladu s tim i brojnost usporednih udžbenika za isti predmet. Ono što je zajedničko autorima udžbenika te svima onima koji su profesionalno uključeni u školstvo isticanje je važnosti aktivne uloge učenika u procesu učenja, potrebe razvijanja kritičkog i stvaralačkog mišljenja te učeničkih stvaralačkih mogućnosti, zatim traženje načina da se škola u što većoj mjeri usmjeri prema učeniku. Napori autora i autorskih timova koji izrađuju udžbenike, te nakladničkih kuća usmjereni su prema stvaranju što kvalitetnijih udžbenika, koji će odgovarati potrebama korisnika i biti usklađeni sa suvremenim koncepcijama nastave. S druge strane, ističe se kako u Hrvatskoj danas ne postoje objektivni pokazatelji kvalitete udžbenika te se kao znanstvena zadaća koju tek treba ostvariti postavlja stvaranje mjerila za vrednovanje udžbenika pojedinih predmeta.⁷²

Naime, u udžbenik većina autora ugrađuje „svoju“ filozofiju odgoja, odnosno „svoja“ metodička rješenja. Svaki se autor udžbenika priklanja određenim didaktičkim teorijama i oblikuje udžbenik prema tome. Neki nastavnici rado preuzimaju gotova rješenja koja im donosi udžbenik (i uz njih određeni priručnik) te nekritički ostvaruju sa svojim učenicima sve ono što autor udžbenika nudi.⁷³ Današnji učenici žele biti aktivni subjekti u nastavi, a to mogu ostvariti ako im se omogući učenje otkrivanjem, istraživanjem, igrom i radom.

Udžbenik je toliko značajan izvor znanja da se njegova izrada i uporaba u obrazovnom sustavu mnogih zemalja, među kojima je i Hrvatska, određuje posebnim zakonom. U

---

⁷² Usp. Nemeth-Jajić (2007: 7)

⁷³ Usp. Matijević i Radovanović (2011: 191-192)

neovisnoj Hrvatskoj cjeloviti zakon o udžbenicima donijet je dva puta – 2001. i 2006. godine. Osim zakonom, problematika udžbenika regulira se i provedbenim propisom – Udžbeničkim standardom. Udžbenik se zakonom određuje kao „osnovno nastavno sredstvo i izvor znanja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva utvrđenih nastavnim planom i programom (...) osnovne odnosno srednje škole, koji je usklađen s udžbeničkim standardom i kulturološki je prilagođen hrvatskoj nacionalnoj baštini i tradiciji.“⁷⁴

Malić određuje udžbenik kao knjigu „u kojoj se znanstveni ili stručni sadržaji prerađuju na poseban način, prema određenim pedagoškim, psihološkim i didaktičko-metodičkim načelima, pa takva 'didaktička' aparatura postaje bitnom odrednicom knjige koja pretendira u naziv udžbenika.“⁷⁵ U rječnicima pod natuknicom *udžbenik* nalaze se sljedeća određenja toga pojma: „knjiga koja metodički izlaže nastavno gradivo prema državnom programu za određeni razred određene škole“;⁷⁶ „školska, gimnazijska ili fakultetska knjiga iz koje se uči nastavni predmet“;⁷⁷ „nastavno sredstvo, knjiga u kojoj je naučno i dostupno izložena nastavna građa prema nastavnom programu pojedinog predmeta.“⁷⁸ Bežen i Munk definiraju udžbenik kao „stručnu knjigu za stjecanje znanja i sposobnosti minimalno određenih nastavnim programom škole.“⁷⁹

Sadržajno određujući pojam udžbenika Poljak ističe ove bitne odrednice udžbenika:

- udžbenik je „osnovna školska knjiga“
- udžbenik je uređen na „osnovi propisanog nastavnog plana i programa“
- u procesu obrazovanja učenici ga „gotovo svakodnevno upotrebljavaju“
- udžbenik treba biti „didaktički oblikovan radi racionalnijeg, optimalnijeg, ekonomičnijeg i efikasnijeg obrazovanja“⁸⁰

---

⁷⁴ Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu (2006, članak 2)

⁷⁵ Malić (1983: 6)

⁷⁶ Šonje (2000: 1294)

⁷⁷ Anić (2003: 1649)

⁷⁸ Franković-Pregrad-Šimleša (1963: 1059)

⁷⁹ Odrednica „stručna knjiga“ znači da udžbenik donosi provjerene znanstvene spoznaje, a podliježe kompetenciji znanstvenih disciplina iz kojih je preuzet njegov sadržaj te znanstvenih disciplina koje proučavaju procese, organizaciju i izvođenje nastave i učenja za potrebe škole (psihologija, pedagogija, didaktika, metodika). U: Bežen i Munk (2002: 425)

⁸⁰ Poljak (1980: 29)

Malić ovom opisu dodaje i obveznost kao značajnu odrednicu udžbenika jer se u pravilu za svako odgojno-obrazovno područje propisuje obavezan udžbenik u kojem je sadržano zahtijevano gradivo, utvrđeno nastavnim programom, pa se udžbenik i po tome razlikuje od ostalih školskih knjiga – neobaveznih – koje se koriste u procesu odgoja i obrazovanja.⁸¹

Iako je u našoj svijesti udžbenik prvenstveno vezan uz tiskanu knjigu, što potvrđuju i navedene definicije, udžbenici su danas dostupni i u drugim medijima, pri čemu se s obzirom na tehnološki razvoj podrazumijeva udžbenik u elektroničkom obliku, u mediju CD ili DVD ROM-a. O toj se mogućnosti vodi računa i u hrvatskom *Zakonu o udžbenicima*, gdje stoji: „Sukladno nastavnom programu, odnosno katalogu znanja, udžbenik može biti cjelovit (samostalan) ili razgranat (u više dijelova, s radnom bilježnicom, zbirkom zadataka, odnosno vježbi ili drugim nastavnim sredstvima bez obzira na medij).“⁸² Zakonom se također određuje postupak odobravanja udžbenika koji je s metodičkog gledišta značajan po sastavu stručnog povjerenstva koje odobrava udžbenike. U tom stručnom povjerenstvu trebaju biti zastupljeni: „znanstvenik, odnosno stručnjak za nastavni predmet ili nastavno područje za koje je udžbenik namijenjen; metodičar za nastavni predmet ili nastavno područje; tri stručnjaka praktičara iz nastavnog predmeta u odgovarajućoj školi, s najmanje pet godina iskustva u praksi.“⁸³

Težak navodi nekoliko podjela udžbenika:

- 1) s obzirom na sadržaj u nastavi hrvatskog jezika pojavljivali su se različiti udžbenici: *a) udžbenik samo s jezičnim gradivom, b) udžbenik s gradivom za nastavu jezika te usmenog i pismenog izražavanja, c) udžbenik s gradivom iz svih područja nastave hrvatskoga jezika* (književnost, gramatika, pravopis, usmeno i pismeno izražavanje, scenska i filmska kultura)
- 2) s obzirom na cilj usmjerenosti i tehničku oblikovanost pojavljivali su se udžbenici: *a) knjiga namijenjena samo učeniku, b) knjiga namijenjena učeniku i učitelju, c) razgranati udžbenik*
- 3) po načinu uporabe, udžbenik može biti namijenjen: *a) samostalnom učenju* (udžbenik za samouke), *b) za učenje s nastavnikom u razredu, c) za učenje kod*

---

⁸¹ Usp. Malić (1983: 7)

⁸² *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu* (2006, članak 2)

⁸³ (op. cit., članak 7)

kuće nakon nastavnikove obrade u školi, d) za učenje s nastavnikom i samostalno utvrđivanje kod kuće

- 4) po didaktičkoj koncepciji, udžbenik može biti zasnovan: a) na *induktivnoj metodi* (na osnovi teksta i zapaženih jezičnih činjenica u njemu, iznose se definicije, paradigme i pravila), b) na *deduktivnoj metodi* (izlažu se definicije, pravila i paradigme što se potom opiraju odgovarajućim potvrdama), c) na *induktivno-deduktivnoj metodi* (iz polaznog se teksta izdvajaju primjeri na kojima se tumače jezične zakonitosti, a te se nove spoznaje iskorištavaju za pronalaženje i stvaranje novih primjera), d) na *dijaloškoj metodi* (s induktivnom, deduktivnom ili induktivno-deduktivnom usmjerenošću), e) na *popularno znanstvenom ili esejističkom monološkom diskursu*, f) na *načelima programirane nastave*, g) na *načelima izvornosti*, h) na *isključivo verbalnom tumačenju*, i) na *verbalnom tumačenju više ili manje potpomognutom grafičkim prikazima, crtežima, fotografijama, slikama*.⁸⁴

Težak izvodi dva načela koja se tiču udžbenika i njegove primjene u nastavi. Temeljno je načelo da je udžbenik knjiga za učenika. Ako se učenik njome ne može služiti bez učiteljeve ili roditeljske pomoći, udžbenik očito ne ispunjava svoju svrhu. Također, udžbenik služi i nastavniku da bi učenika naučio učiti, da ga iskoristi u nastavnom procesu kao izvor znanja te da bi učeniku mogao dati zadaću za samostalan rad kod kuće. Drugo načelo koje se ne bi smjelo zanemariti je da ukoliko učenici imaju udžbenik i donose ga na nastavu, nastavnik im mora omogućiti da ga korisno upotrijebe na satu. Događa se, osobito u osnovnoj školi, da učenici uzalud nose pune torbe knjiga, a ne znaju hoće li im trebati jer nastavnik katkad predaje „po svojoj metodi“ koja isključuje udžbenik. Naravno, stvaralački pristup dopušta i neuporabu udžbenika na satu, ali ga ne isključuje iz nastave uopće. Udžbenik, dakle, mora postati učenikovo oruđe za intelektualni rad, mora biti koncipiran tako da omogućava samostalan rad, da potiče, stimulira, motivira, upućuje, upozorava, ali i omogućava primjenu stečenog znanja.⁸⁵

Udžbenici su namijenjeni učenicima osnovnih i srednjih škola za školsko učenje i stjecanje novog znanja i sposobnosti. Stoga su učenici, njihove mogućnosti i potrebe u

---

⁸⁴ Usp. Težak (1996: 159)

⁸⁵ (op. cit.: 159-160)

učenju, spoznavanju i odgoju temeljno mjerilo oblikovanja udžbenika. Znanstvene discipline koje utvrđuju potrebna znanja iz znanosti u nastavu te metodičko oblikovanje udžbenika određuju i kriterije i pristupe oblikovanju udžbenika za određenu dob učenika i vrstu školskog programa.⁸⁶ Budući da udžbenik po svojoj osnovnoj namjeni neposredno služi ostvarivanju nastavnih zadataka mora biti didaktički oblikovan, što ne moraju biti ostale vrste tekstova. Nastavni sat i svaka udžbenička lekcija polazi u pripremnjoj nastavnikovoj djelatnosti zacrtavanje obrazovnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka. Obrazovne se zadaće odnose na učenje (stjecanje) novih pojmova, zakonitosti, definicija, pravila, teorija. Odgojne se zadaće izvode iz sadržaja udžbenika i globalnih ciljeva odgojno-obrazovnoga sustava, dok funkcionalne zadaće obuhvaćaju sposobnosti koje se razvijaju i stječu u odgojno-obrazovnom procesu i njihovu primjenu u učenju, govornoj i pisanoj komunikaciji.⁸⁷ Efikasnost nastavne djelatnosti i učenikovo postignuće vrednuje se nastavnikovom realizacijom zadataka, ali i učenikovim usvajanjem sadržaja (stjecanjem znanja), ovladavanjem umijećima i sposobnostima. U tom je kontekstu udžbenik rezultat nastavnog plana i programa, tj. podređen je njegovoj svrsi, cilju i zadaćama. Njegovu opću adekvatnost u didaktičko-metodičkom smislu nastavnici stavljaju u odnos općih odgojno-obrazovnih načela (primjerenosti, postupnosti, zornosti, zanimljivosti, stvaralaštva, ekonomičnosti) koja nose i opće psihološke zakonitosti učenja i poučavanja. Ova načela dolaze do izražaja u koncepciji udžbenika pa je svaki udžbenik na svoj način specifičan: od izbora sadržaja, načina kako se programsko gradivo prezentira, kako se grafički, likovno i tehnički oblikuje (izbor formata, veličina slova, preglednost stranice, kompozicija teksta i likovnih priloga, odnos sadržaja prema pitanjima, zadacima i vježbama). Ako udžbenik nije didaktički oblikovan, i nije udžbenik, nego obična naučna sistematika poput ostalih stručnih djela.

---

⁸⁶ Usp. Bežen i Munk (2002: 428)

⁸⁷ Usp. Rosandić (2004: 49)

5.1. Didaktičko oblikovanje udžbenika

Polazeći od obilježja da je udžbenik osnovna školska knjiga koju učenici svakodnevno upotrebljavaju u svom obrazovanju, proizlazi da je udžbenik u svom didaktičkom oblikovanju u skladu sa zakonitostima procesa obrazovanja, odnosno da u sebi implicira strukturu tog procesa. To znači da u oblikovanju pojedinih njegovih dijelova koji se odnose na nastavne teme trebaju postojati dijelovi teksta koji učenika upućuju na neke predradnje u vezi s pripremanjem za pristup novoj temi. Zatim se treba pažljivo didaktički oblikovati izlaganje novih sadržaja s potrebnim omjerom iznošenja činjenica i generalizacija, ali i popratnim slikovnim priložima. Nakon toga slijedi tekst u kojem se učenike upućuje na vježbanje određene aktivnosti, ponavljanje sadržaja i provjeravanje ostvarenih zadataka. Takvo didaktičko oblikovanje udžbenika potrebno je osobito za učenike osnovne škole koji se tek uvode u rad s tekstom. Udžbenik kao osnovna školska knjiga mora biti tako didaktički oblikovan da bude pristupačan izvor znanja te da pridonosi osposobljavanju učenika za čitanje i rad na tekstu uopće.⁸⁸ Naime, sadržaj udžbenika oduvijek je strukturiran po tematici nastavnog sadržaja, odnosno po sistematici znanstvene discipline. To je globalna podjela po poglavljima, glavama i temama. No, to nije toliko karakteristično za njegovo didaktičko oblikovanje. Ono dolazi do izražaja u oblikovanju pojedine nastavne teme. Zato će se u daljnjoj analizi uzeti u obzir nastavnu temu kao osnovni strukturni dio udžbenika i to s naglaskom na uvodni dio sata. Dakle, didaktičkim oblikovanjem pojedine nastavne teme provodi se i didaktičko oblikovanje udžbenika u cjelini.

Ranije je rečeno da je uvođenje učenika u nove nastavne sadržaje početna etapa nastavnog procesa. Dakako, to pripremanje učenika obavlja nastavnik, ali u tome ne treba posve isključiti i doprinos udžbenika. Pri tome se ne misli da bi se učenici trebali u sklopu redovne nastave iz udžbenika pripremati za novu nastavnu temu, premda ni to nije posve isključeno, nego da se u tom dijelu teksta iznesu učenicima informacije o tome koje sve predradnje moraju obaviti prije negoli prijeđu na proučavanje nove teme, s tim da te predradnje obave izvan nastave, neposredno prije prijelaza na obrađivanje nove nastavne teme u nastavi. Time udžbenik postaje izvor informacija za takav pripremni rad učenika. Ako je to u udžbeniku formulirano, tada je dovoljno da nastavnik u pravo vrijeme uputi učenike na te formulacije, i da zatim učenici po tim informacijama obave tražene

---

⁸⁸ Usp. Poljak (1984: 97)

predradnje. Dakako, time se ne isključuje da nastavnik prema potrebi proširi sadržaj pripremanja, ali u tome u velikoj mjeri može ispomagati i udžbenik. To znači da je dužnost autora udžbenika da u početnom dijelu teksta koji se odnosi na pojedine teme formulira stanovite zadatke koji imaju pripremni karakter za pristup novoj temi. Program, odnosno sadržaj pripremnog rada može biti veoma raznovrstan, što ovisi, prije svega, o karakteru teme, na primjer: čitanje interesantnih tekstova u pomoćnoj i dopunskoj literaturi, razgovor s nekim osobama u mjestu, posjet ustanovama i prikupljanje podataka o njima, prikupljanje literature radi samostalnog proučavanja (u skupini, paru, individualno), izvođenje nekih aktivnosti izražavanja (pisanja, crtanja, slikanja), sređivanje iskustva u vezi s temom. Prema tome, sadržaj tog pripremanja, na koji će autor udžbenika orijentirati učenike, može biti raznovrstan, što ovisi o sadržaju nastavne teme, objektivnim i subjektivnim mogućnostima izvođenja te o dovrtljivosti autora da odabere što je tipično, ali istovremeno učenicima pristupačno i interesantno. Zbog toga i sadržaj pripremanja treba iz teme u temu mijenjati, da ne postane učenicima jednoličan. Štoviše, na osnovi predloženog bogatijeg sadržaja pripreme formuliranog u udžbeniku može se provesti diferencijacija rada učenika, tj. da pojedini učenici ili grupe učenika izvedu samo dio tog programa. U tom slučaju ti zadaci u udžbeniku mogu nadoknaditi nedostatak nastavnih listića za samostalan rad učenika (individualni, u skupini ili u paru). No, to se već odnosi na rad nastavnika, kako će i u kojoj mjeri iskoristiti pruženu pomoć u udžbeniku. Neki autori udžbenika, na žalost, ne svi, zaista uvažavaju taj didaktički zahtjev o nužnosti izvođenja stanovitih predradnji kao preduvjeta uspješnijeg pristupa novoj nastavnoj temi, pa se tom početnom dijelu teksta u pojedinom poglavlju koji se odnosi na uvodni dio u nastavnu temu dale ovakve naslove: Priprema za rad, Prouči i riješi, Pokušaj odgovoriti, Znaš li, Prouči, Ispitaj, Ponovite, Pročitajte itd. Doduše, u nekim udžbenicima se također formuliraju neke nužne pripremne radnje, samo bez posebnog naslova, odnosno podnaslova za taj dio teksta, što je također moguće praktično rješenje.⁸⁹

Budući da se je reklo sve što je trebalo o motivacijskim postupcima i o didaktičkom oblikovanju udžbenika, može se krenuti na analizu motivacijskih postupaka u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima.

---

⁸⁹ Usp. Poljak (1980: 35-37)

6. MOTIVACIJSKI POSTUPCI U UDŽBENICIMA HRVATSKOG JEZIKA

Pristup se nastavi jezika u svim udžbenicima temelji na stvarnom jezičnom iskustvu učenika, a pri usvajanju jezičnih činjenica pomaže im njihovo predznanje normativne gramatike. Osim toga, koristeći se u radu tekstovima iz različitih funkcionalnih stilova i osvješćujući funkcionalnost leksika, učenici povezuju usvojene sadržaje sa svojom svakodnevicom.

Prije nego što se krene u detaljniju analizu motivacijskih postupaka u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima, reći će se nešto o najbrojnim motivacijskim postupcima koji su uočeni u udžbenicima. To su motivacija tekstom, motivacija razgovorom, stvaralački zadaci te igra, a nabrojat će se i ostali motivacijski postupci koji se mogu pronaći u udžbenicima.

Najbrojniji je motivacijski postupak motivacija tekstom kojeg Težak definira kao „izvor i uvir nastave hrvatskog jezika, što znači da ta nastava polazi od teksta i tekstu se vraća, jer joj je stvaranje uspješnih govorenih i pisanih tekstova napokon i svrha.“⁹⁰ *Lingvodidaktički (lingvometodički) predložak* je termin koji označava „izvorni tekst čijom se analizom postižu kognitivni ciljevi i pojmovi iz nastavnog programa.“⁹¹ U nastavi jezika to može biti pogodan književni tekst ili pak posebno napisan tekst ili didaktički strip, zasićen nekom jezičnom pojavom čijom analizom učenici tu pojavu upoznaju. Važno je da je predložak u skladu s pojedinim didaktičkim načelima, ponajprije s već spomenutim načelima primjerenosti, postupnosti, zanimljivosti i stvaralaštva.

Tekstovi mogu biti književni, neknjiževni te sastavljeni. Prednost je odabira postojećih književnih tekstova njihova umjetnička vrijednost, mogućnost korelacije s nastavom književnosti, njihova sadržajna poticajnost, birani jezik i zanimljiv kontekst, često duboko utemeljen te odgojni sadržaji. Važna je i prirodnost, odnosno logičnost i cjelovitost koju nude umjetnički tekstovi. Kod književnih tekstova u obzir dolaze različite vrste (pjesme, priče, dijelovi romana, dijalozi, monolozi i didaskalije). Ako se odabere samo jedan dio, ulomak, a ne cijeli tekst (što je moguće samo kod pjesama i kratkih priča,

---

⁹⁰ Težak (1996: 100)

⁹¹ Bežen, Budinski i Kolar Billege (2012: 10)

crtica), taj dio mora biti dovoljno obavijestan u sadržajnom smislu, da ga se može razumjeti i izvan književnog djela, da bude zaokružena cjelina. Nedostatak je odabira književnih tekstova često osebujuan rječnik, sintaksa i stil, katkad vrlo složen, a katkad primjeren učeniku u situaciji kada se treba usredotočiti na pojedine gramatičke pojave. Stoga odabrane književne tekstove najčešće treba preraditi. Nepoznate riječi treba zamijeniti poznatijim sinonimima, izostaviti opširne dijelove koji nisu nužni, a ne sadrže potrebne pojmove. Pri tome ne treba žaliti zbog gubitka umjetničke vrijednosti jer tekst više nije samosvojno umjetničko djelo, nego lingvometodički predložak.⁹²

U odabiru neknjiževnih tekstova vrijede ista načela o prikladnosti rječnika i sintakse. Oni se mogu brže i lakše odabrati, posebno aktualni koji su učenicima obično zanimljivi. Mogu se odabrati teme ili primjeri koji imaju i neku drugu ulogu, npr. odgojnu. Kod neknjiževnih je tekstova manji problem potreba prilagodbe (skraćivanje, mijenjanje ili dodavanje dijelova). Može ih se slobodnije mijenjati, uključujući i promjenu redoslijeda pojedinih dijelova. Pri kraćenju jednih i drugih potrebno je paziti da cijeli tekst ostane logičan. Nedostatak je neknjiževnih tekstova katkad upravo u njihovoj aktualnosti – sadržajno znatno brže zastarijevaju od književnih. K tomu ih je katkada teže zasititi željenim pojmovima jer im to nije u skladu sa stilom.⁹³

Prednost je sastavljanja tekstova mogućnost da se od početka osmisli tema, sadržaj i uvedu riječi ili druge potrebne jezikoslovne jedinice. No, kad se sastavi jezgra, tada se mora prijeći još dug put osmišljavanja i dodavanja logičnih i zanimljivih pojedinosti kako bi tekst bio komunikacijski zanimljiv. Nedostatak takvih tekstova može biti velika nedosljednost jer učitelj usredotočen na umetanje jezikoslovnih pojmova može lako predvidjeti sadržajne propuste i nelogičnosti.⁹⁴

Visinko smatra da je izbor tekstova u području jezičnog odgoja i obrazovanja važno izvorište za bogaćenje rječnika, za funkcionalno razumijevanje programom predviđenih jezičnih znanja, za razvijanje kulture čitanja koja ne uključuje samo beletristički stil te za razvijanje govorene i pisane uporabe jezika s gledišta različitosti stilova hrvatskog standardnog jezika.⁹⁵ I u *Uvodu u didaktiku hrvatskoga jezika* ističe se da učenik čitajući

---

⁹² Usp. Česi i Jelaska (2007: 113)

⁹³ (*op. cit.*: 114)

⁹⁴ (*op. cit.*: 115)

⁹⁵ Usp. Visinko (2004:152)

i proučavajući književna djela stječe ljubav prema knjizi i oblikuje svoj način mišljenja i ponašanja pa i svoj svjetonazor. Izborom se književnih djela u učeniku razvija kritičko mišljenje, potiče čovjekoljublje, domoljublje, prijateljstvo, radinost i bogobojažljivost.⁹⁶

Drugi je po redu motivacijski razgovor kojeg Težak ne svrstava u motivacijske postupke već u nastavne metode, točnije u *osnovne nastavne metode*.⁹⁷ Ukoliko se promotri Težakova definicija nastavnih metoda prema kojoj su one „svrsishodni načini zajedničkog rada nastavnika i učenika u toku nastavnog procesa, pomoću kojih učenici stječu znanja, vještine i navike i pomoću kojih se razvijaju njihove sposobnosti,“⁹⁸ uočava se da se pojedina nastavna metoda, za razliku od motivacijskog postupka, ne ostvaruje samo s ciljem motiviranja nego posjeduje i druge nastavne funkcije. To znači da metoda razgovora među brojnim specifičnim metodičkim i didaktičkim vrijednostima može imati i određenu motivacijsku vrijednost. Upravo zbog toga, za potrebe ovog rada spomenuta metoda razmatra se kao jedan od motivacijskih postupaka u nastavi hrvatskog jezika.

Razgovor je, dakle, čest postupak koji se upotrebljava u uvodnom dijelu sata, te se njime nastoji pridobiti pažnja i zanimanje učenika za nastavno gradivo koje se obrađuje. Pritom se navedeni postupak pojavljuje u više različitih oblika koji se međusobno razlikuju s obzirom na sadržaj na koji su tematski usmjerena pitanja upućena učenicima:

- *razgovor koji se oslanja na učeničke interese, iskustvo te životne prilike* (nastoji se potaknuti učenički interes usmjerenim pitanjima o učeničkim bliskim iskustvima koja su doživjeli ili koja svakodnevno doživljavaju)
- *razgovor koji uvodi učenike u određenu temu o kojoj govori tekst ili ulomak teksta iz udžbenika* (osnovni je cilj zainteresirati učenike za ulomak teksta koji je odabran za metodički predložak u udžbenicima hrvatskog jezika)
- *reproduktivni razgovor*⁹⁹ čiji je cilj ponavljanje već obrađenog jezičnog gradiva na koje se novo gradivo nadovezuje

---

⁹⁶ Usp. Peko i Pintarić (1999: 37)

⁹⁷ Osim metoda razgovora, u osnovne methodske vrste, prema Težaku, spadaju: metode usmenog izlaganja, metode čitanja, metode pisanja, metode crtanja, metode pokazivanja i metode fizičkog rada. U: Težak (1996: 183)

⁹⁸ (*op. cit.*: 182)

⁹⁹ U takvu se razgovoru na postavljeno pitanje očekuje unaprijed određeni odgovor, pri čemu učenik ima ograničenu slobodu samo u stilizaciji svog odgovora.

Važno je uočiti da u takvim razgovorima nije naglasak na suočavanju učenika s pojedinim gradivom iz jezika na samom početku sata, nego je njihova osnovna uloga motivirati i potaknuti učenike na sudjelovanje i kvalitetniji rad u nastavku sata.

Sljedeći su po zastupljenosti stvaralački zadaci. Da bi nastava bila što kreativnija, u nekim se zadacima od učenika traži stvaralački pristup već na početku sata: uglavnom su to zadaci povezani s uvodnom fotografijom, sastavljanje rečenica na zadanu temu, nastavljanje započete priče.¹⁰⁰ To su većinom zadaci koji su usmjereni na učeničko zamišljanje i aktivno korištenje elemenata mašte. Može se pretpostaviti da su takvi načini motiviranja u nastavi hrvatskog jezika, u kojoj su jezik, odnosno gramatika često smatrani apstraktnom, 'krutom' i nemaštovitom građom za učenje, višestruko dobrodošli, posebice u osnovnoškolskoj nastavi u kojoj se učeničko apstraktno mišljenje još razvija. Osim što se pomoću njih može na zanimljiv način upoznati učenike s jezičnim gradivom prije nego što se to gradivo predstavi teorijskim jezikoslovnim pojmovima i pripadajućim nazivima prema kojima učenici, zbog njihove apstraktnosti nerijetko osjećaju otpor, takvi postupci učenicima pružaju veći stupanj slobode u samostalnom oblikovanju i izražavanju vlastitih misli i ideja te razvijaju njihovu kreativnost i individualnost. Može se zaključiti da postupci koji su usmjereni na učeničku maštu i stvaralaštvo jače potiču njihovo stvarno zanimanje i želju za sudjelovanjem od nekih drugih, primjerice motiviranja putem reproduktivnog razgovora u kojemu učenici samo ponavljaju teorijsko gradivo.

Posljednji motivacijski postupak koji je zastupljen u nešto većoj mjeri je igra. Općenito, igra se može definirati kao slobodna i djetetu imanentna aktivnost koja izaziva osjećaj radosti i zadovoljstva, a nastaje kao unutarnja potreba djeteta za kretanjem i djelovanjem.¹⁰¹ Upravo je to razlog što se u komunikacijsko-humanističkom sustavu učenja/poučavanja kao osnovni oblik nastavne djelatnosti afirmira didaktička igra, temeljena na principima komunikacije i humanističke edukacije. Uči se nesvjesno, kroz igru, a obrazovni se efekt javlja kao popratni element. Čak i najapstraktniji i najteži sadržaj, prezentira li se u obliku didaktičke igre, učenicima postaje prihvatljiviji od klasičnih oblika poučavanja.¹⁰² Igra obrazuje, odgaja, razvija sposobnosti (misaone, motorne, senzorne, sposobnosti izražavanja). Primijenjena u nastavi, igra mora biti

---

¹⁰⁰ Usp. Dujmović-Markusi (2005: 164)

¹⁰¹ Usp. Bognar (1986: 39)

¹⁰² Pavličević-Franić (2002: 171)

koncipirana tako da povećava motivaciju i interes učenika, izaziva njihovu pažnju, traži aktivno sudjelovanje te čini učenje zanimljivijim od onoga tradicionalnim metodama poučavanja te rezultira značajnim uspjehom i napretkom u učenju.¹⁰³ Igra pridonosi otklanjanju monotonije koja je često uzrokom pada koncentracije i motivacije u odgojno-obrazovnom procesu. Ona pridonosi i intenziviranju raznovrsnih aktivnosti subjekata koji uče te potiče intenzivniju odgojnu komunikaciju.¹⁰⁴

Odnos prema igri iskazuje se dobrim dijelom i kao odnos prema stvaralaštvu, pa igra može biti jedan od kriterija za kvalificiranje školskih sustava: što je u školi više igre, to je ona više prilagođena stvarnim, a to znači i stvaralačkim odlikama i potrebama djeteta.¹⁰⁵ Efekt koji stvara igra, a koji se između ostalog pozitivno odražava na motivaciju učenika kao i na razrednu atmosferu, ne može se u potpunosti nadomjestiti razgovorom o igri. Ukoliko postoje uvjeti, učinkovitije je igru 'odigrati' u razredu. Ono što možda može dodatno potaknuti interes i volju za rad jest nastavnikovo sudjelovanje u igri. Ravnopravnim sudjelovanjem nastavnik postaje suradnik u igri, dio tima. Takvim će pristupom uspješnije 'pridobiti učenike na stranu samog gradiva' i njegovu im obradu učiniti zanimljivijom.

Ostali motivacijski postupci koji se pojavljuju u nešto manjem broju su: *zadaci za provjeru predznanja* (kratki zadaci koji učeniku pomažu prisjetiti se jezičnih sadržaja obrađenih u osnovnoj školi), *kombinirani zadaci* (učenici najčešće najprije sami stvaraju kraći tekst, a onda u svom tekstu uočavaju jezične sadržaje), *motivacija slikom* te *rebus*. Primjeri svakog motivacijskog postupka bit će navedeni u posebnom poglavlju *Dodaci*. Sljedeća će se poglavlja baviti analizom motivacijskih postupaka u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima.

---

¹⁰³ Usp. Miljević-Ričićki i sur. (2000: 43)

¹⁰⁴ Usp. Matijević i Radovanović (2011: 130)

¹⁰⁵ Usp. Gudelj-Velaga (1990: 65)

6.1. Motivacijski postupci u osnovnoškolskim udžbenicima hrvatskog jezika

Analizirat će se osnovnoškolski udžbenici triju izdavača: Naklade Ljevak (*Hrvatska krijesnica*), Školske knjige (*Hrvatski jezik*) i Profila Internationala (*Riječi hrvatske*). Udžbenici su složeni prema načelima metodike nastave hrvatskog jezika te su grafički vrlo pregledni. Nastavne su jedinice u udžbenicima ustrojene tako da potiču učenike na promišljanje i pobuđuju njihovu znatiželju i stvaralaštvo, njihove sposobnosti uočavanja, raščlanjivanja, razlikovanja, oprimjerivanja i zaključivanja, a učitelju omogućuju odabir nastavnih sustava, oblika i metoda rada te definiranje temeljnih zadata (obrazovnih, odgojnih, funkcionalnih) u skladu s vlastitim izvedbenim planom, potrebama učenika i nastavnom praksom. Za potrebe ovog rada u udžbenicima *Hrvatska krijesnica* i *Hrvatski jezik* proučavani su nadnaslovi sa zanimljivim zadacima koji su analizirani kao motivacijski zadaci. U udžbenicima *Riječi hrvatske* nema tih nadnaslova pa su zbog toga proučavani polazni (motivacijski) tekstovi i slike uz koje se nalaze primjerena pitanja i zadaci upućeni učeniku. U sljedećim će poglavljima biti riječi o motivacijskim postupcima u svakom udžbeniku zasebno.

6.1.1. Motivacijski postupci u udžbenicima *Hrvatska krijesnica*¹⁰⁶ za sve razrede

Već je ranije spomenuto da se u ovim udžbenicima pojavljuju nadnaslovi iz kojih su iščitavani motivacijski postupci. U tablici će se prikazati motivacijski postupci za svaki razred zasebno, a na kraju će se zaključiti i grafički prikazati motivacijski postupci koji je pojavljuju u ovim udžbenicima.

TABLICA 1. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatska krijesnica“ za sve razrede

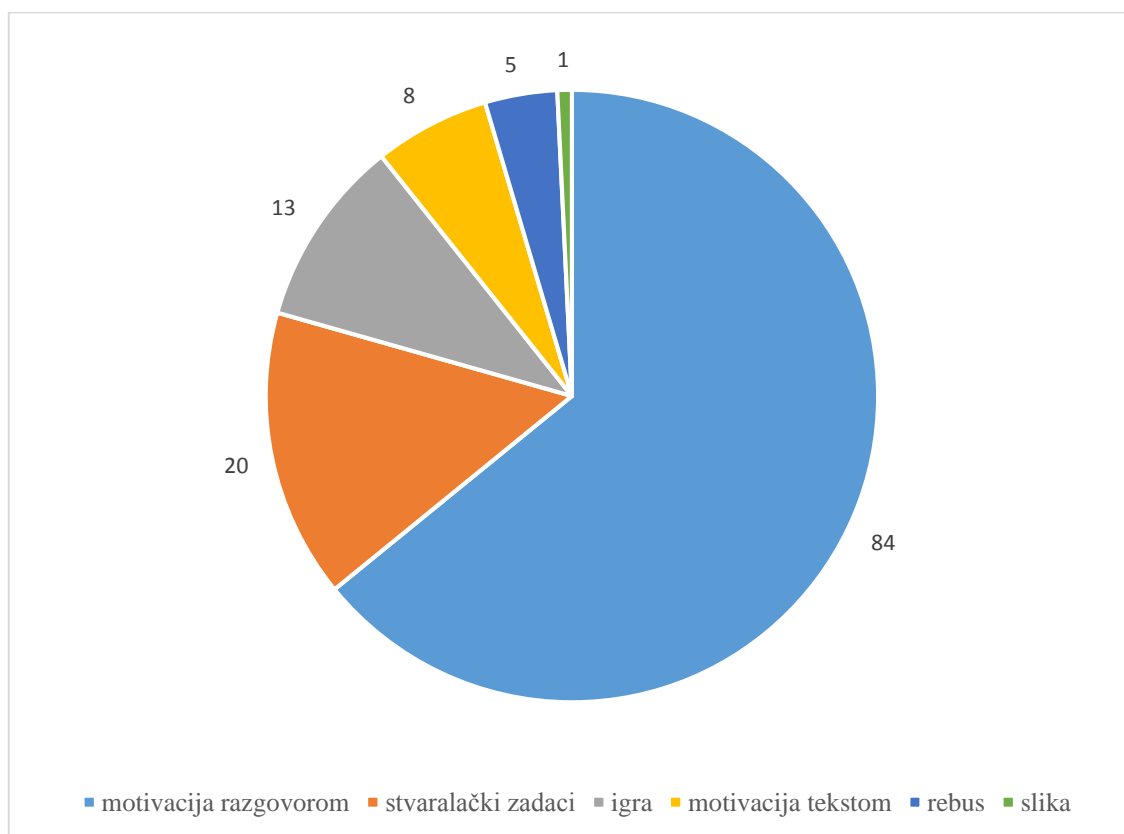
Motivacijski postupci	<i>Hrvatska krijesnica 5</i>	<i>Hrvatska krijesnica 6</i>	<i>Hrvatska krijesnica 7</i>	<i>Hrvatska krijesnica 8</i>
Motivacija razgovorom	21 [razgovor koji uvodi u određenu temu (12) + razgovor o uč. iskustvu (7) + reproduktivni razgovor (2)]	17 [razgovor koji uvodi u određenu temu (10) + razgovor o uč. iskustvu (5) + reproduktivni razgovor (2)]	22 [razgovor koji uvodi u određenu temu (17) + razgovor o uč. iskustvu (4) + reproduktivni razgovor (1)]	24 [razgovor koji uvodi u određenu temu (15) + razgovor o uč. iskustvu (7) + reproduktivni razgovor (2)]
Stvaralački zadaci	5	5	7	3
Igra	4	3	2	4
Motivacija tekstom	0	3	4	1

¹⁰⁶ Autori ovih udžbenika su: Kovač, S., Bežen, A. i Jukić, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 5: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak; Kovač, S. i Jukić, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 6: udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak; Kovač, S. i Jukić, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 7: udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak; Kovač, S., Jukić, M. i Juričev-Dumpavlov, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 8: udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Rebus	3	1	1	0
Slika	0	1	0	0
Ukupno tema	33	30	36	32

Iz svega se zaključuje da je u ovim udžbenicima najzastupljeniji motivacijski postupak motivacija razgovorom (84 teme), zatim su stvaralački zadaci (20 tema), nakon toga igra (13 tema). Najmanje su zastupljeni motivacija tekstom (8 tema), rebus (5 tema) te motivacija slikom (1 tema).

GRAFIKON 1. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatska krijesnica“ za sve razrede

6.1.2. Motivacijski postupci u udžbenicima *Hrvatski jezik*¹⁰⁷ za sve razrede

I u ovim se udžbenicima pojavljuju nadnaslovi iz kojih su iščitavani motivacijski postupci. Motivacijski će se postupci prikazati u tablici za svaki razred zasebno, a na kraju će se zaključiti i grafički prikazati motivacijski postupci koji se uočavaju u ovim udžbenicima.

TABLICA 2. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatski jezik“ za sve razrede

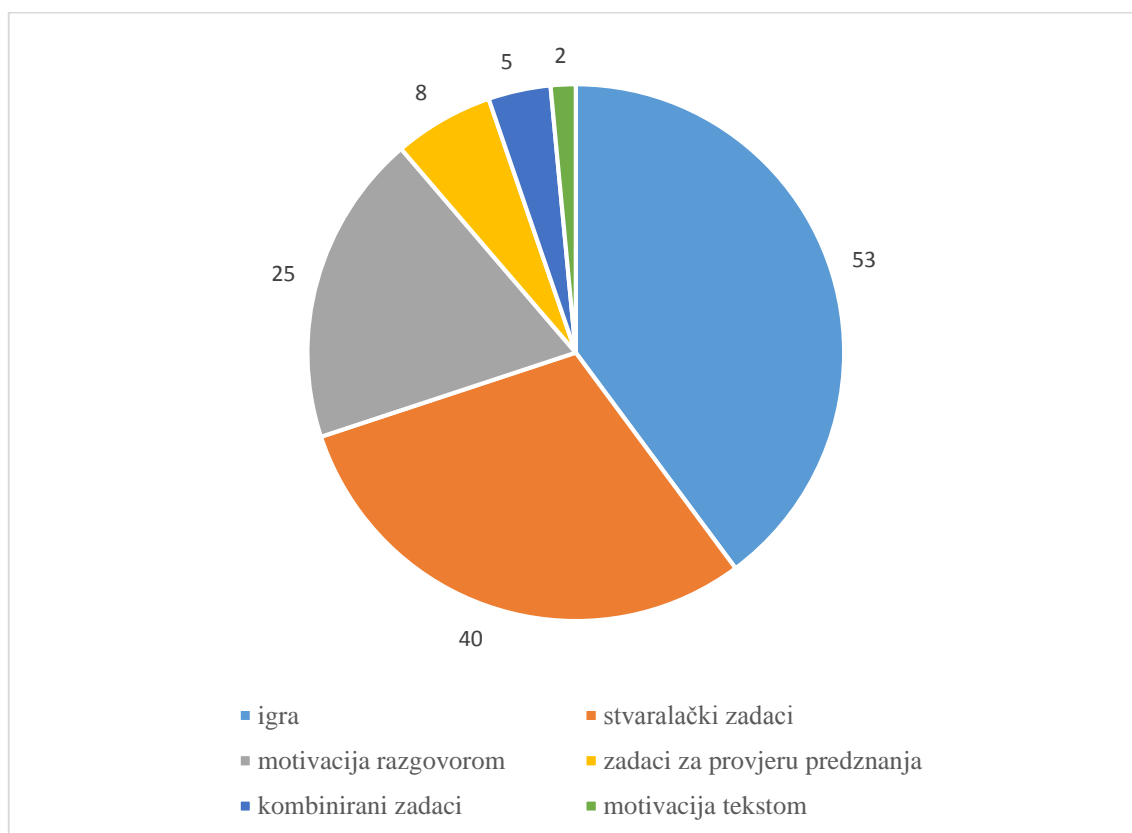
Motivacijski postupci	<i>Hrvatski jezik 5</i>	<i>Hrvatski jezik 6</i>	<i>Hrvatski jezik 7</i>	<i>Hrvatski jezik 8</i>
Igra	21	8	15	9
Stvaralački zadaci	8	9	14	9
Motivacija razgovorom	2 [razgovor koji uvodi u određenu temu (1) + reproduktivni razgovor (1)]	6 [razgovor koji uvodi u određenu temu (2) + reproduktivni razgovor (4)]	8 [razgovor koji uvodi u određenu temu (6) + razgovor o uč. iskustvu (1) + reproduktivni razgovor (1)]	9 [razgovor koji uvodi u određenu temu (7) + razgovor o uč. iskustvu (1) + reproduktivni razgovor (1)]
Kombinirani zadaci	0	4	1	0

¹⁰⁷ Autori ovih udžbenika su: Težak, S., Bacan, M., Boban, M., Čubrić, M., Mesić, A. i Paun, M. (2007) *Hrvatski jezik 5: udžbenik za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga; Težak, S., Bacan, M., Boban, M., Čubrić, M., Mesić, A. i Paun, M. (2007) *Hrvatski jezik 6: udžbenik za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga; Težak, S., Boban, M., Mesić, A. i Paun, M. (2007) *Hrvatski jezik 7: udžbenik za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga; Težak, S., Boban, M., Mesić, A. i Paun, M. (2007) *Hrvatski jezik 8: udžbenik za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Zadaci za provjeru predznanja	0	4	0	4
Motivacija tekstom	1	0	0	1
Ukupno tema	32	31	38	32

Uočava se da je u ovim udžbenicima najzastupljeniji motivacijski postupak igra (53 teme). Sljedeći su po redu stvaralački zadaci (40 tema) te motivacija razgovorom (25 tema). Najmanje su zastupljeni zadaci za provjeru predznanja (8 tema), kombinirani zadaci (5 tema) te motivacija tekstom (2 teme).

GRAFIKON 2. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatski jezik“ za sve razrede

6.1.3. Motivacijski postupci u udžbenicima *Riječi hrvatske*¹⁰⁸ za sve razrede

U ovim se udžbenicima ne pojavljuju nadnaslovi, nego se odmah ispod naslova nalaze polazni tekstovi te slike uz koje se nalaze određena pitanja i zadaci. I ovdje će u tablici prikazati motivacijski postupci za svaki razred zasebno, a na kraju će se izvesti zaključak i grafički prikazati motivacijski postupci zastupljeni u ovim udžbenicima.

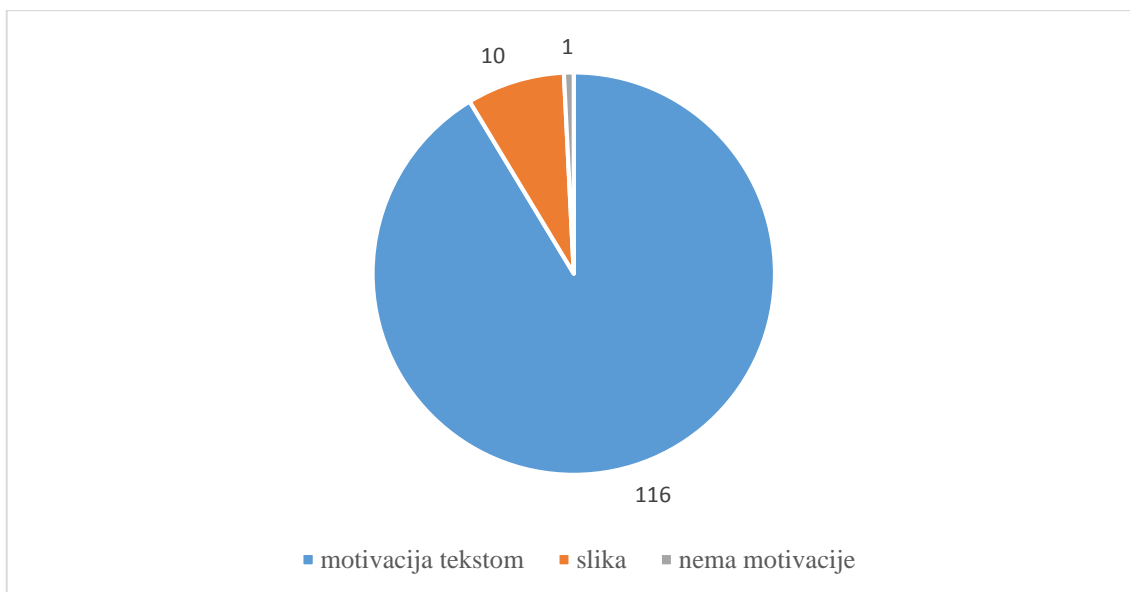
TABLICA 3. Motivacijski postupci u udžbenicima „Riječi hrvatske“ za sve razrede

Motivacijski postupci	<i>Riječi hrvatske 5</i>	<i>Riječi hrvatske 6</i>	<i>Riječi hrvatske 7</i>	<i>Riječi hrvatske 8</i>
Motivacija tekстом	36	26	33	21
Slika	0	7	1	2
Nema motivacije	0	0	0	1
Ukupno tema	36	33	34	24

Iz tablice se zaključuje da je u ovim udžbenicima najzastupljenija motivacija tekстом (116 tema). Sljedeća je po redu motivacija slikom (10 tema), a samo jedna tema nema motivacijski postupak.

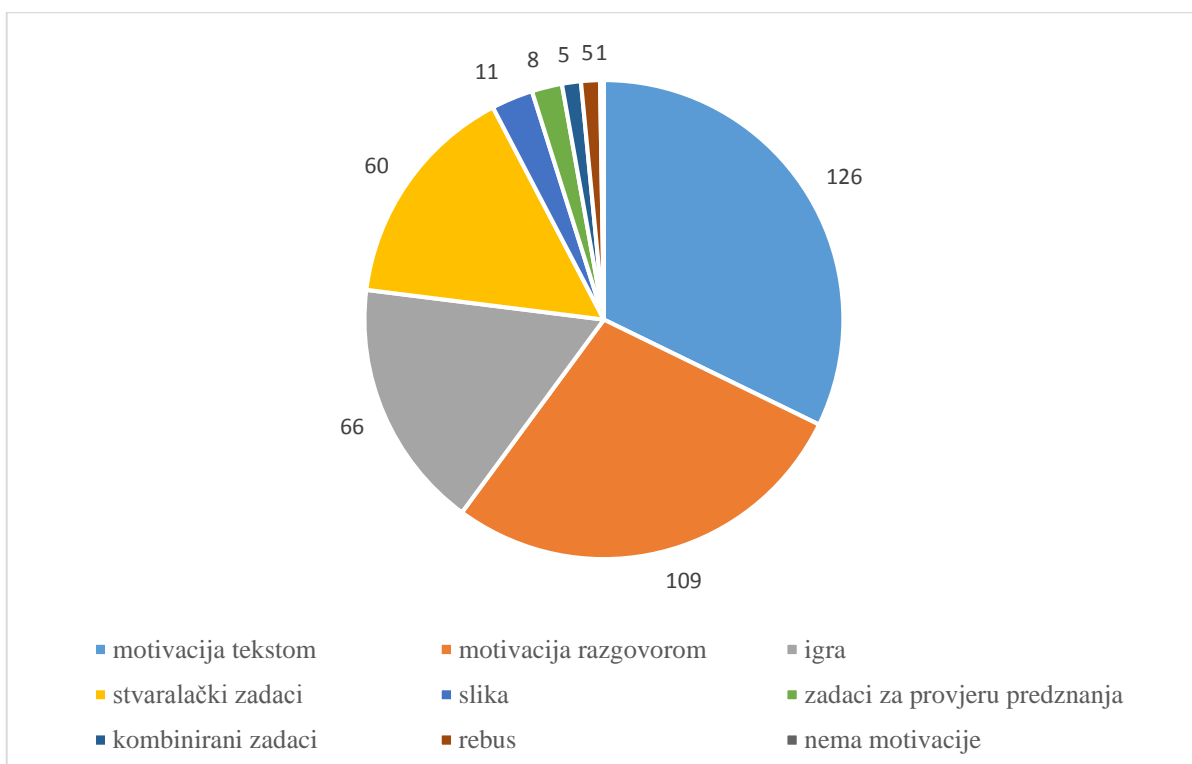
GRAFIKON 3. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatski jezik“ za sve razrede

¹⁰⁸ Autori ovih udžbenika su: Lugarić, Z. i Bičanić, A. (2013) *Riječi hrvatske 5: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International; Lugarić, Z. i Družijanić, E. (2009) *Riječi hrvatske 6: udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International; Lugarić, Z. i Družijanić, E. (2009) *Riječi hrvatske 7: udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International; Lugarić, Z. i Lovrenčić-Rojc, G. (2009) *Riječi hrvatske 8: udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International.

Uvidom u sve osnovnoškolske udžbenike dolazi se do zaključka da su najzastupljeniji motivacijski postupci motivacija tekstem (126 tema) i motivacija razgovorom (109 tema). Sljedeći su motivacijski postupci igra (66 tema) te stvaralački zadaci (60 tema). Zatim su uočene motivacija slikom (11 tema) te zadaci za provjeru predznanja (8 tema). Jednak broj motivacijskih postupaka imaju motivacija rebusom (5 tema) te kombinirani zadaci (5 tema). Zanimljivo je da samo jedna tema nema motivacijski postupak.

GRAFIKON 4. Prikaz svih motivacijskih postupaka u svim osnovnoškolskim udžbenicima

6.2. Motivacijski postupci u srednjoškolskim udžbenicima hrvatskog jezika

U ovom će se poglavlju analizirati srednjoškolski udžbenici dvaju nakladnika: Školske knjige (*Hrvatski jezik*) i Profila Internationala (*FON-FON*). Struktura nastavne jedinice u udžbenicima FON-FON odgovara didaktičkoj artikulaciji sata, dok to ne vrijedi za udžbenike *Hrvatski jezik*:

- uvodni dio – motivacijski zadatak ili zadatak prisjećanja gramatičkih sadržaja
- središnji dio – od učenika traži aktivan pristup tekstu ili jezičnom sadržaju, a nastavnik ih pritom vodi
- završni dio – sinteza naučenog, odnosno vježba i primjena novih sadržaja

Udžbenici nude mnoštvo primjera iz svakodnevnog života na temelju kojih učenik samostalno zaključuje, generalizira i usvaja gramatičke, pravopisne i druge jezične sadržaje. Na početku udžbeničke jedinice nalaze se tekstovi ili zadaci čiji je cilj pobuditi intelektualnu radoznalost učenika, aktivirati njihovo predznanje te isticati njihovu kreativnost, a sve to pridonosi stvaranju ozračja u kojem se ugodnije uči. Kao jezični predlošci u svakom su razredu navedeni tekstovi različitih autora kao i zadaci primjereni učenikovo dobi – poticajni su, kreativni, a ponekad utemeljeni na jezičnoj igri. U ovim su udžbenicima proučavani motivacijski postupci koji se nalaze ispod naslova, ukoliko ih uopće ima. U narednim poglavljima bit će navedi motivacijski postupci koji se mogu pronaći u srednjoškolskim udžbenicima.

6.2.1. Motivacijski postupci u udžbenicima *FON-FON*¹⁰⁹ za sva četiri razreda gimnazije

U ovim je udžbenicima zastupljeno šest vrsta uvodnih zadataka:

1. zadaci za provjeru predznanja
2. stvaralački zadaci
3. kombinirani zadaci
4. motivacija razgovorom
5. motivacija slikom
6. motivacija tekстом

U tablici će se prikazati zastupljenost pojedinih motivacijskih postupaka u svakom razredu zasebno:

TABLICA 4. Motivacijski postupci u udžbenicima „FON-FON“ za sve razrede

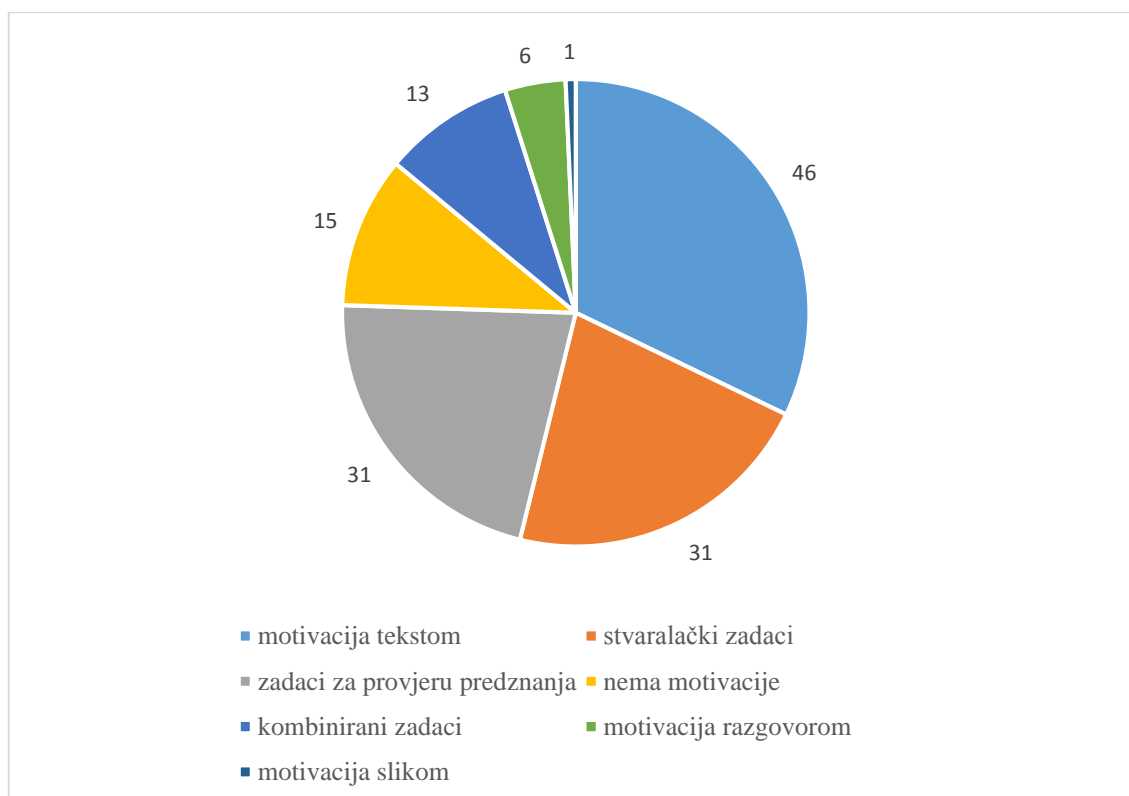
Motivacijski postupci	<i>FON-FON 1</i>	<i>FON-FON 2</i>	<i>FON-FON 3</i>	<i>FON-FON 4</i>
Zadaci za provjeru predznanja	5	7	7	12
Stvaralački zadaci	6	8	9	8
Kombinirani zadaci	1	4	4	4
Motivacija razgovorom	1 (razgovor koji uvodi u temu)	1 (reproduktivni razgovor)	1 (reproduktivni razgovor)	3 (reproduktivni razgovor)

¹⁰⁹ Autorica ovih udžbenika je: Dujmović-Markusi, D. (2004) *FON-FON 1: udžbenik za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International; Dujmović-Markusi, D. (2003) *FON-FON 2: udžbenik za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International; Dujmović-Markusi, D. (2004) *FON-FON 3: udžbenik za treći razred gimnazije*. Zagreb: Profil International; Dujmović-Markusi, D. (2006) *FON-FON 4: udžbenik za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Profil International.

Motivacija slikom	0	0	0	1
Motivacija tekstom	16	18	9	3
Nema motivacije	7	5	3	0
Ukupno tema po razredu	36	43	33	31

Iz ove se tablice zaključuje da je najzastupljenija motivacija tekstom (46 tema). Jednako su zastupljeni stvaralački zadaci (31 tema) te zadaci za provjeru predznanja (31 tema). U ovim udžbenicima mogu se pronaći teme koje nemaju nikakav motivacijski postupak (15 tema). Sljedeći motivacijski postupci su kombinirani zadaci (13 tema) te motivacija razgovorom (6 tema). Najmanje zastupljen motivacijski postupak je motivacija slikom (1 tema).

GRAFIKON 5. Motivacijski postupci u udžbenicima „FON-FON“ za sve razrede

6.2.2. Motivacijski postupci u udžbenicima *Hrvatski jezik*¹¹⁰ za sva četiri razreda gimnazije

U udžbenicima *Hrvatski jezik* za sva četiri razreda gimnazije raspored je jezičnih sadržaja po razredima usklađen sa znanstvenim predmetom – u svakoj godini školovanja obrađuje se jedna jezična razina: fonetika i fonologija u prvome, morfologija u drugome, sintaksa u trećem i leksikologija u četvrtom razredu. Silić je istaknuo da su udžbenici hrvatskog jezika za gimnazije pisani u skladu s činjenicom da je hrvatski jezik cjelina, da nema morfologije (predviđene za drugi razred) bez fonologije (predviđene za prvi razred) i obrnuto, da nema sintakse (predviđene za treći razred) bez morfologije (predviđene za drugi razred) i obrnuto, da nema leksikologije (predviđene za četvrti razred) bez fonologije, morfologije, sintakse i obrnuto,¹¹¹ a to je u skladu sa zahtjevom da moderna nastava jezika bude globalna.¹¹²

Proučavanjem ovih udžbenika uočeno je da su autori posvećivali jako malo pažnje motivacijskim postupcima. Od ukupno osamdeset i dvije teme, samo dvadeset i tri teme imaju neki oblik motivacijskog postupka. Pedeset devet tema nema nikakav motivacijski postupak.

TABLICA 5. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatski jezik“ za sve razrede

Motivacijski postupci	<i>Hrvatski jezik 1</i>	<i>Hrvatski jezik 2</i>	<i>Hrvatski jezik 3</i>	<i>Hrvatski jezik 4</i>
Motivacija tekстом	2	1	4	4

¹¹⁰ Autori ovih udžbenika su: Silić, J. (1999) *Hrvatski jezik 1: udžbenik za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga; Silić, J. (2003) *Hrvatski jezik 2: udžbenik za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga; Pranjković, I. (1998) *Hrvatski jezik 3: udžbenik za treći razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga; Samardžija, M. (1998) *Hrvatski jezik 4: udžbenik za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.

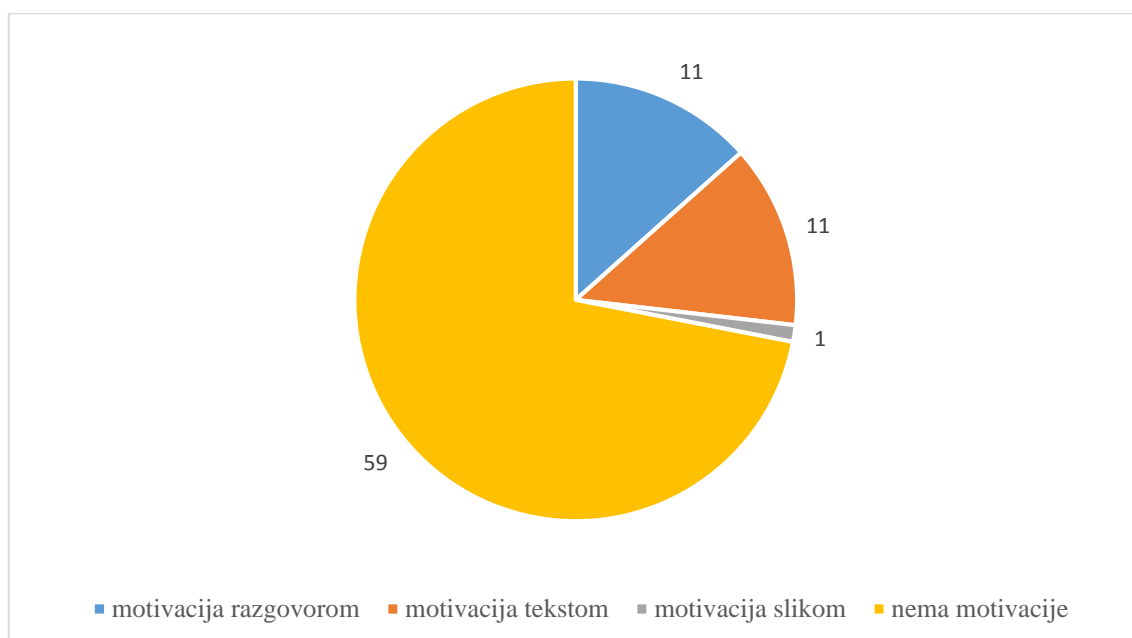
¹¹¹ Usp. Silić – Pranjković – Samardžija – Čubrić (2004: 52)

¹¹² Govoreći o obilježjima moderne nastave gramatike Težak navodi da je ona, između ostaloga: „globalna, cjelinska nastava jer polazi od jezika kao sustava sustavā. U njemu se strukture preklapaju, razine sijeku te je pojedina jezična činjenica potpuno razumljiva samo u presjeku svih razina, a otkinuta os ostalih ne pokazuje jasno svoju funkciju“ U: Težak (1996: 53)

Motivacija razgovorom	3 (razgovor koji uvodi u temu)	0	0	8 (reproduktivni razgovor)
Motivacija slikom	1	0	0	0
Nema motivacije	18	17	13	11
Ukupno tema	24	18	17	23

Uočava se da u ovim udžbenicima prevladavaju teme u kojima nema motivacijskog postupka (59 tema). Jednak broj motivacijskih postupaka imaju motivacija razgovorom (11 tema) te motivacija tekstom (11 tema). Osim njih, jedini postupak koji se pojavljuje u udžbenicima, a ujedno je i najmanje zastupljen je motivacija slikom (1 tema).

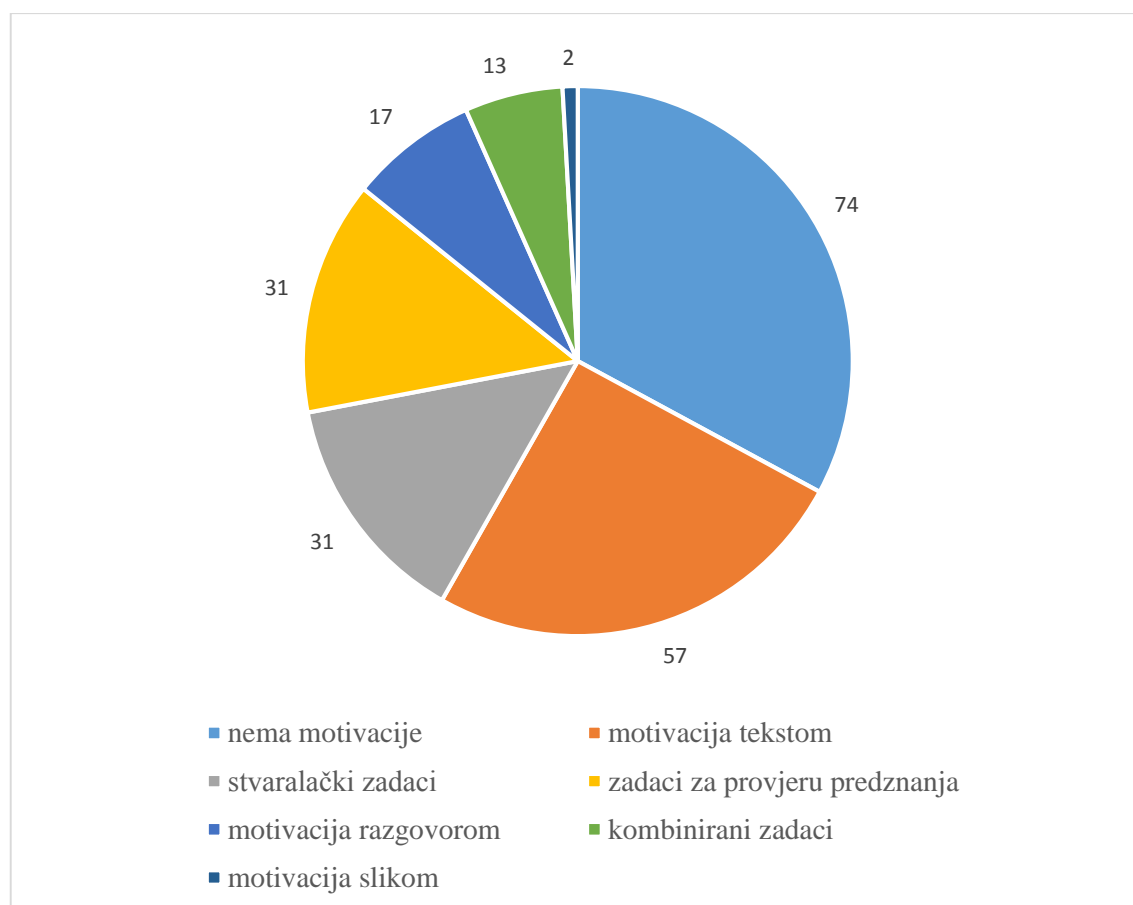
GRAFIKON 6. Motivacijski postupci u udžbenicima „Hrvatski jezik“ za sve razrede

Uvidom u sve srednjoškolske udžbenike dolazi se do zaključka da u ovim udžbenicima ima najviše tema koje nemaju motivacijski postupak (74 teme). Najzastupljeniji motivacijski postupak je motivacija tekstom (57 tema). Sljedeći su motivacijski postupci,

koji su ujedno i jednako zastupljeni, stvaralački zadaci (31 tema) te zadaci za provjeru predznanja (31 tema). Zatim slijede motivacija razgovorom (17 tema) te kombinirani zadaci (13 tema). Motivacijski postupak koji je najmanje zastupljen je motivacija slikom (2 teme).

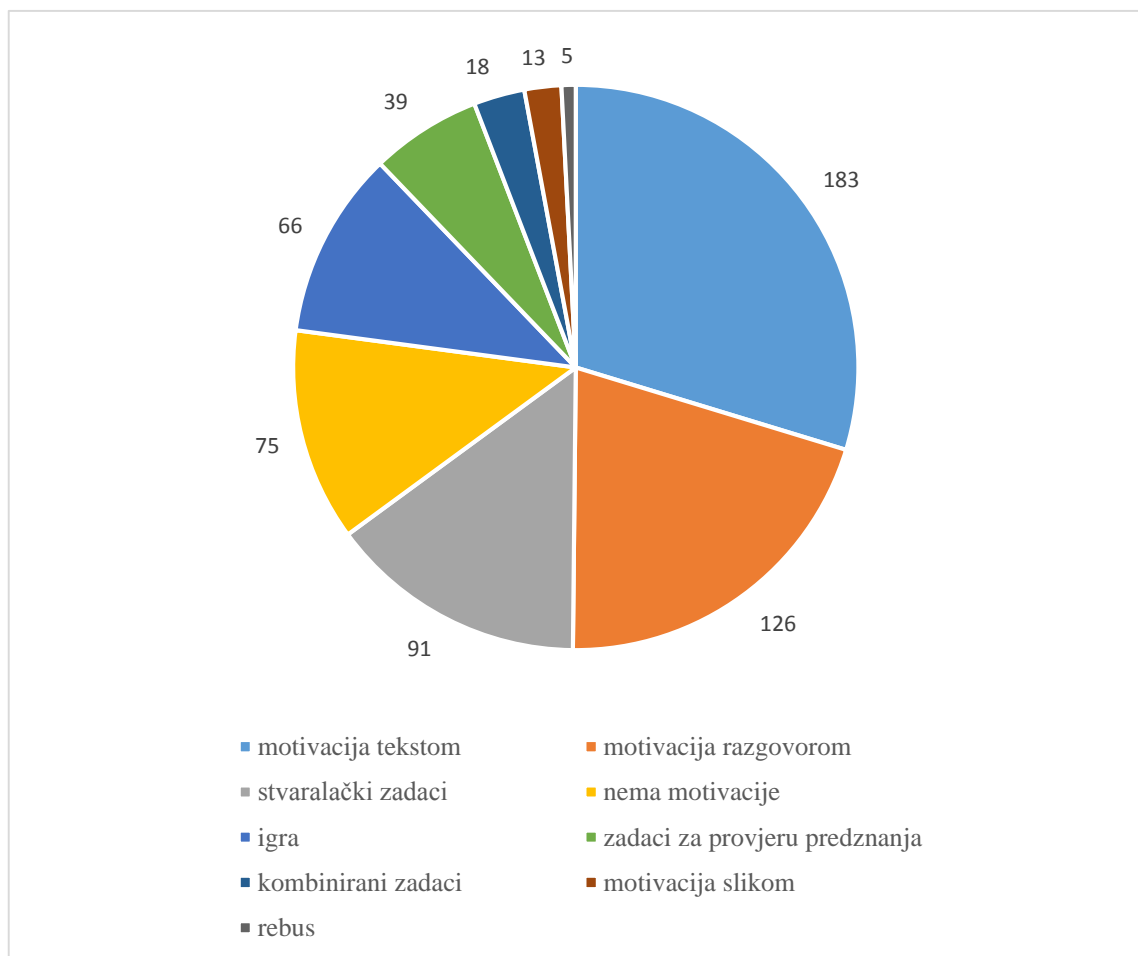
GRAFIKON 7. Motivacijski postupci u svim srednjoškolskim udžbenicima

Budući da su analizirani i osnovnoškolski i srednjoškolski udžbenici zaključuje se da je najzastupljeniji motivacijski postupak motivacija tekstom (183 teme). Zatim slijede motivacijski razgovor (126 tema) te stvaralački zadaci (91 tema). Zanimljivo je da čak 75 tema nema nikakav oblik motivacijskog postupka. Nakon toga slijede igra (66 tema), zadaci za provjeru predznanja (39 tema), kombinirani zadaci (18 tema) te motivacija slikom (13 tema). Najmanje zastupljen motivacijski postupak je rebus (5 tema).

GRAFIKON 8. Prikaz svih motivacijskih postupaka u svim udžbenicima

7. ZAKLJUČAK

Motivacija općenito (u značenju pobude na neko djelovanje), a u okviru toga i motivacija učenja, prvenstveno je psihologijski problem. No, oduvijek je bila važna i za pedagošku teoriju i za školsku praksu. Dapače, može se smatrati središnjim pedagoško-psihološkim faktorom u nastavi. Što se tiče školskog učenja, dva su ključna zaključka o motivaciji. Prvo, izuzetno je važna. Ona dovodi do golemih razlika u šansama učenika da uspije u gotovo svim situacijama učenja, i izuzetna je rijetkost pronaći pojedince koji dostižu vrlo visoke razine postignuća, a da nisu snažno motivirani. Drugo, motivacija nije jedinstvena i jednostavna stvar. Postoje mnoge vrste motivacijskih utjecaja te njihovi različiti učinci ovise o nizu faktora, uključujući vrstu aktivnosti i njezino značenje za pojedinca o kojem se radi. Različiti motivacijski utjecaji mogu djelovati zajedno, u istom smjeru, ili pak jedan može djelovati suprotno od drugoga. Manjak povjerenja u vlastite sposobnosti ili strah od neuspjeha mogu učenike priječiti jednako učinkovito kao i nedostatak znanja ili mentalnih vještina.

Nepobitna je činjenica da je motivirano ponašanje vezano za interes ili emocije pojedinca. Što je sadržaj interesantniji to će učenik aktivnije sudjelovati u radu. Osobito se to odnosi na gramatiku i pravopis, koji svojim osnovnim sadržajima teško mogu zainteresirati učenika. Važno je u proces učenja uključiti cijelu učenikovu ličnost, sve njegove funkcije, potrebe, pa i emocije. Kada je učenje praćeno osobnim interesom ili je i sam proces učenja zanimljiv, uspješnije se koncentrira pažnja, ubrzava se zapamćivanje i olakšava razumijevanje sadržaja učenja. Poticanje učenikova interesa i aktivna odnosa prema usvajanju znanja i razvijanju sposobnosti, vještina i navika, važno je za osamostaljivanje u učenju i afirmaciji svestrane, stvaralačke i kritičke ličnosti učenika kao aktivnog subjekta nastave jezika. Stoga se u početnom dijelu ovoga rada nastojao dati kraći pogled na to kako motivaciju i srodne joj pojmove promatra psihologija, s naglaskom na motivaciji u procesu školskog učenja koju proučava psihologija obrazovanja.

Budući da uspjeh učenja najviše ovisi upravo o motiviranosti učenika, nastavnici će je najučinkovitije potaknuti pomoću zanimljivih motivacijskih postupaka. Da bi učenici bili aktivni i na satu koji im, a priori barem većini, nije zanimljiv, valja pronaći nove metode i postupke koji će ih potaknuti, usmjeriti, zaintrigirati, odnosno motivirati. Veoma je važno kako će i s koliko vremena, volje i mašte biti oblikovani motivacijski postupci koji ne bi smjeli biti tek usputni koraci u nastavi pogotovo ne u suvremenoj nastavi čije je

jedno od osnovnih načela, načelo stvaralaštva. Oblikovanje i osmišljavanje motivacijskih postupaka nadrađa okvir metodike znanosti i oslanja se kako na nastavnikovu intuiciju i kreativnost u vlastitom radu tako i na brojne znanstvene spoznaje i stručne savjete iz područja psihologije, zatim pedagogije i didaktike. Različitim motivacijskim postupcima učenike se može poticati u svim dijelovima nastavnog sata ako se za to stvori potreba, ali najznačajnija je primjena motivacijskih postupaka na početku nastavnog sata.

Ovaj je rad nastojao istražiti motivacijske postupke upotrijebljene u udžbenicima hrvatskog jezika, želeći time ukazati na višestruku važnost motivacije u nastavnom procesu, posebice kada je riječ o nastavi hrvatskog jezika, ali i pokušati bar djelomično povezati teorijske metodike postavke s njihovom praktičnom primjenom. Analiza je bila usmjerena na motivacijske postupke koje su autori udžbenika ponudili nastavnicima kao uvod u nastavu hrvatskog jezika. Razlog odabira takva uzorka nalazi se u činjenici da su udžbenici jedini izvor koji je omogućio sustavno bilježenje i praćenje motivacijskih postupaka.

Udžbenik je, dakle, knjiga u kojoj su znanstveni ili stručni sadržaji posredovani korisniku posebno priređenim didaktičko-metodičkim instrumentarijem, zavisno od ciljeva odgoja i obrazovanja, psihofizičke zrelosti osoba kojima je namijenjen, te posebnih ciljeva i zadataka nastavnog plana i programa. Osnovna je zadaća udžbenika da nauči učenika učiti, da ga potiče, angažira, organizira za misaonu i kritički promišljenu aktivnost, da formira emotivan odnos prema obrazovanju kao trajnoj i stalnoj karakteristici čovjekova razvoja te da potiče razvoj samostalnosti i stvaralačkih sposobnosti učenika.

Pomnijim uvidom u izdvojeni korpus udžbenika dolazi se do zaključka da nisu svi motivacijski postupci podjednako zastupljeni u udžbenicima hrvatskog jezika. Kao najzastupljeniji javljaju se motivacija tekstom i motivacija razgovorom, te stvaralački zadaci i igra kao nešto manje zastupljen način motiviranja. Ostala sredstva koja su upotrijebljena u svrhu motiviranja su: zadaci za provjeru predznanja, kombinirani zadaci, motivacija slikom te rebus. Motivacijski je postupak potpuno izostao u sedamdeset pet tema u udžbenicima. S obzirom na to da je većina od potonjih načina motiviranja upotrijebljena u relativno malom broju tema u udžbenicima, u radu se nije ulazilo u njihovo detaljnije obrazlaganje. Naime, cilj ovog rada bio je uočiti koji se sve motivacijski postupci javljaju i u kojoj mjeri u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima te pokušati donijeti neke zaključke s tim u vezi.

Najzastupljeniji je motivacijski postupak u osnovnoškolskim udžbenicima motivacija tekstom. Zatim slijede motivacija razgovorom, igra te stvaralački zadaci. U nešto manjem broju su zastupljeni: slika, zadaci za provjeru predznanja, kombinirani zadaci te rebus. Motivacijski je postupak potpuno izostao samo kod jedne teme. Za razliku od osnovnoškolskih udžbenika, u srednjoškolskim udžbenicima ima najviše tema koje nemaju ni jedan oblik motivacijskog postupka. I ovdje je najzastupljeniji motivacijski postupak motivacija tekstom, zatim slijede stvaralački zadaci te zadaci za provjeru predznanja. Sljedeći su po redu motivacija razgovorom i kombinirani zadaci. Motivacijski postupak koji se najmanje pojavljuje je motivacija slikom.

Iz svega rečenog zaključuje se da je motivacija izuzetno važna. Ona učenike dovodi do uspjeha u gotovo svim situacijama i izuzetno se rijetko mogu pronaći pojedinci koji dostižu visoke rezultate svojih postignuća, a da nisu snažno motivirani.

Zapažanja iznesena u ovom radu možda mogu pridonijeti uspješnijem ostvarivanju tog složenog nastavnog zadatka, ostavljajući otvorenim prostor za daljnja istraživanja motivacije u nastavi hrvatskoga jezika.

8. DODACI

Motivacija tekstom

Zvonimir Balog: *Hvar*¹¹³

Ako vam **pamćenje** nije u kvaru,

Znate da je prvo **hrvatsko kazalište** na Hvaru. (...)

Turisti se na **zrelo sunce** veru,

Zrake žanju,

Svjetlost беру.

Kad se vrate u **svoje** domaje,

Dunje našeg **sunca**

Na ormaru im sjaje.

(Ispišite iz Balogovog teksta označene riječi. Svakoj je od njih naglašen prvi slog. Podijelite ih dvosložne i višesložne. Označite vrstu naglaska.)

Baka otjerala tigra¹¹⁴

KUALA LUMPUR – Baku od 65 godina izmrcvario je tigar na njezinoj maloj plantaži gume u Maleziji, ali je preživjela uspjevši štapom otjerati životinju.

Mak Jah Ismail (65) vraćala se u nedjelju kući sa svoje plantaže u Jeli kada ju je napao tigar koji ju je prikovao na zemlju svaki puta kada je pokušala ustati. Nakon što ju je tigar četvrti put oborio, Mak Jah, majka sedmero djece, dokopala se nekog štapa i, izgovarajući molitve, udarala njime o tlo sve dok nije prestrašila i otjerala životinju.

HINA, STUDENI 2006.

(Čitaš li dnevne novine ili neke druge? Zašto? Koji te sadržaji najviše zanimaju? Koji sve mediji obavještavaju javnost? Kako se odnosiš prema medijskim sadržajima? Obrazloži.)

---

¹¹³ *FON-FON 1* (str. 72)

¹¹⁴ *Riječi hrvatske 7* (str. 128)

Strip¹¹⁵

(Zašto se dječaci nisu našli na istom mjestu? Kako su mogli izbjeći nesporazum?)

Motivacija razgovorom

Kako je izgledalo tvoje prvo plivanje? Jesu li uza nj vezana lijepa ili ružna sjećanja?¹¹⁶
(razgovor koji se oslanja na učeničke interese, iskustvo te životne prilike)

Podsjetimo se: Što je paradigma? Što je sintaksa? Što su paradigmatski i sintagmatski odnosi? Po čemu se razlikuju? Što je kontekst?¹¹⁷ (reproduktivni razgovor)

Što misliš o jednoobraznoj školskoj odjeći?¹¹⁸ (razgovor koji učenike uvodi u određenu temu o kojoj govori ulomak teksta iz udžbenika)

Igra

Podijelite se u nekoliko skupina i igrajte igru pantomime. Predstavnik svake skupine pokretima i gestama nastoji dočarati naslov neke bajke ili priče. Ostali učenici pogađaju, a pobjeđuje skupina koja je postigla najbolje rezultate.¹¹⁹

---

¹¹⁵ *Riječi hrvatske 5* (str. 8)

¹¹⁶ *Hrvatska krijesnica 8* (str. 76)

¹¹⁷ *Hrvatski jezik 4* (str. 12)

¹¹⁸ *Hrvatska krijesnica 7* (str. 67)

¹¹⁹ *Hrvatski jezik 6* (str. 99)

Igraj se! Kada učiteljica/učitelj izgovori opisni pridjev, digni ruke uvis. Za posvojni pridjev prekriži ruke na grudima. Pogriješiš li, ispadaš! No, ako pobijediš, imaš čast pročitati pjesmu naglas. Sretno!¹²⁰

Igrajte u parovima igru stvaranja riječi. Prvi učenik zada riječ (primjerice: voda), a drugi doda drugu riječ (primjerice padati) te od tih dviju riječi načini jednu (vodopad).¹²¹

Stvaralački zadaci

Pogledajte fotografiju. Napišite nekoliko općih imenica koje možete povezati s mjestom koje se nalazi na fotografiji. Zamislite da poznajete jednu obitelj u tome mjestu – svakom ukućaninu nadjenite ime, prezime i nadimak. Nakon toga imenujte to mjesto, dajte ime gori na kojoj se mjesto nalazi te vodi koju vidite u njezinu podnožju.¹²²

Podijelite se u skupine. Neka svaka skupina ispričava kratku priču o šetnji morskim dnem. Odaberite najzanimljiviju i najmaštovitiju priču.¹²³

Zamisli državicu cvijeća u sivoj pustinji od kamenja, trnja i sprženog korova. Naglas izreci koje pojedinosti zamišljaš u toj državici.¹²⁴

Kombinirani zadaci

Pred vama je nekoliko riječi. Mijenjajući im oblik, naćinite od njih što više razlićitih vrsta rećenica. *stajati, ćekati, trebati, pomoć, netko, vrijeme, oni, prolaziti, cesta, na, drugi*.¹²⁵

Uputite nekog kako moće doći iz vaše ulice na središnji gradski trg. Zapišite svoju uputu u bilježnicu. Kada ste zapisali uputu, podcrtajte sve glagolske oblike u tekstu. Koji ste glagolski oblik najćešće upotrebljavali? Zbog ćega?¹²⁶

---

¹²⁰ *Hrvatska krijesnica* 5 (str. 76)

¹²¹ *Hrvatski jezik* 8 (str. 113)

¹²² *FON-FON* 4 (str. 76)

¹²³ *Hrvatski jezik* 5 (str. 99)

¹²⁴ *Hrvatska krijesnica* 6 (str. 125)

¹²⁵ *FON-FON* 3 (str. 64)

¹²⁶ *FON-FON* 2 (str. 152)

Ukratko opišite što ćete raditi kad se danas vratite iz škole. Podcrtajte upotrijebljene glagole pa odgovorite u kojem se vremenu zbiva njihova radnja.¹²⁷

Zadaci za provjeru predznanja

Razvrstajte navedene riječi u sinonimske parove. Nakon toga pokušajte odrediti koji su sinonimi istoga, a koji bliskog značenja.

*povijest, ljekarna, galama, volja, putovanje, želja, historija, nepoznat, zemljopis, buka, neizvjestan, zapovijedati, molar, apoteka, diktirati, generacija, stotinu, vlažan, maturalac, geografija, naraštaj.*¹²⁸

Odgovorite na pitanje (prvo brojkom, a onda slovima):

- Kojeg ste datuma rođeni? Koliko imate godina?
- Koji je danas datum? Koliko ima učenika u vašem razredu?
- Kada završava ova školska godina? Za koliko je to dana?¹²⁹

Slika

Bašćanska ploča¹³⁰

(Što znaš o ulozi spomenika pismenosti u povijesnoj znanosti? Ima li u tvome zavičaju spomenika pismenosti? Što znaš o njima?)

---

¹²⁷ Hrvatski jezik 6 (str. 52)

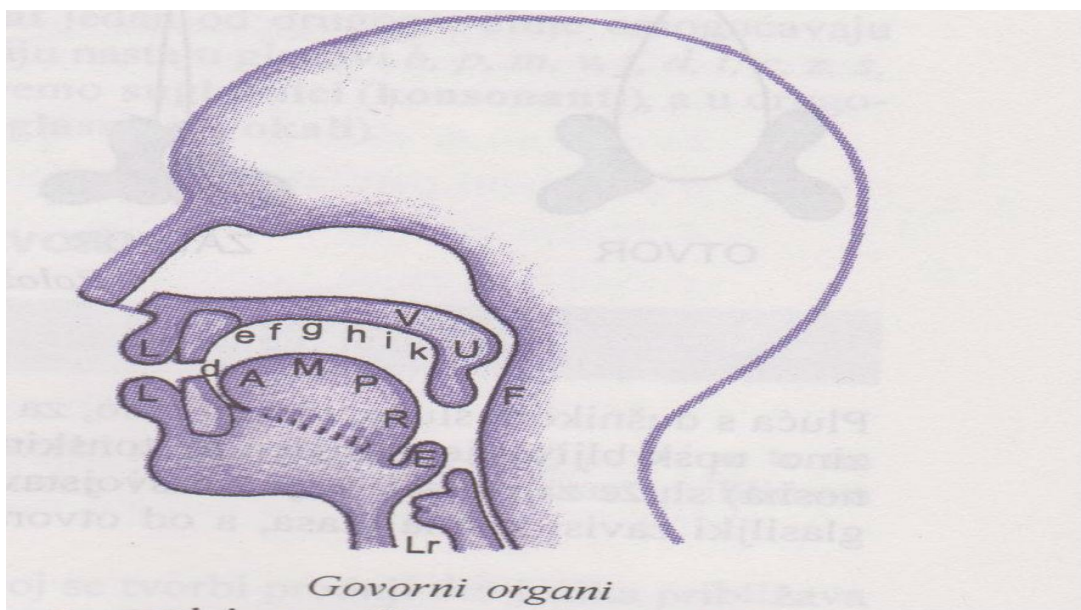
¹²⁸ FON-FON 4 (str. 23)

¹²⁹ FON-FON 2 (str. 73)

¹³⁰ Riječi hrvatske 6 (str. 105)

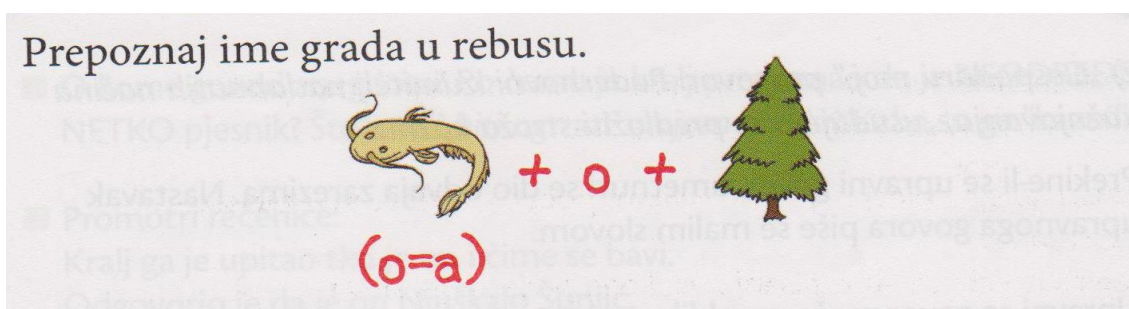

Govorni organi¹³¹

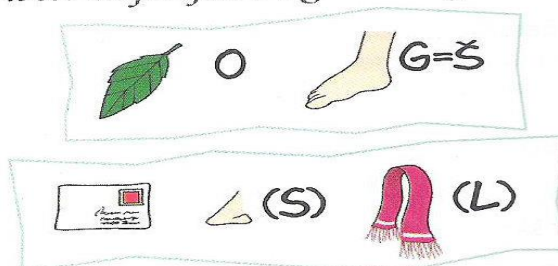

(Koje govorne organe prepoznaješ na slici?)

Rebus¹³²

Riješi rebuse i dobit ćeš dvije riječi istoga značenja.

¹³¹ Hrvatski jezik 1 (str. 5)

¹³² Hrvatska kriješnica 7 (str. 112) i Hrvatska kriješnica 5 (str. 66)

9. POPIS LITERATURE

- 1) ALERIĆ, M. (2006) Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*. 2 (2) 190-206.
- 2) ANDRILOVIĆ, V. i ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M. (1996) *Psihologija učenja i nastave*. Zagreb: Školska knjiga.
- 3) ANIĆ, Vladimir (2003) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- 4) BEŽEN, A., BUDINSKI, V. i KOLAR BILLEGE, M. (2012) *Što, zašto, kako u poučavanju hrvatskog jezika: metodički praktikum nastave hrvatskoga jezika u nižim razredima osnovne škole*. Zagreb: Profil International, Učiteljski fakultet Sveučilišta.
- 5) BEŽEN, A. i MUNK, K. (2002) Nacrt fenomenologije udžbenika za osnovne i srednje škole. *Napredak*. 143 (4) 414-430.
- 6) BOGNAR, L. Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija nastavničke profesije. http://ladislav-bognar.net/files/kreativnost_ucitelja.pdf (pregled: 15. 01. 2015.)
- 7) BOGNAR, L. (1986) *Igra u nastavi na početku školovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- 8) BRATANIĆ, M. i MARŠIĆ, T. Povezanost motivacije učenika s gledištima o nastavniku. <http://toso.net76.net/POVEZANOST%20MOTIVACIJE%20UCENIKA%20SA%20STAVOVIMA%20PREMA%20NASTAVNIKU.pdf> (pregled: 11. 12. 2014.)
- 9) ČESI, M. i JELASKA, Z. (2007) Poučavanje gramatike i oblikovanje nastavnoga sata: primjer obrade sklonidbe i padeža. U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Ur. Česi, M. i Barbaroša-Šikić, M. Zagreb: Naklada Slap.
- 10) ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M. (1992) Kognitivna znanost i pedagoška praksa – primjena spoznaja iz područja školske motivacije. *Život i škola*. 41 (3) 275-281.
- 11) DUJMOVIĆ-MARKUSI, D. (2005) *FON-FON 1-4: priručnik za nastavnice/nastavnike hrvatskoga jezika za prvi, drugi, treći i četvrti razred gimnazije: drugi svezak*. Zagreb: Profil International.

- 12) DUJMOVIĆ-MARKUSI, D. (2004) *FON-FON 1: udžbenik za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International.
- 13) DUJMOVIĆ-MARKUSI, D. (2003) *FON-FON 2: udžbenik za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International.
- 14) DUJMOVIĆ-MARKUSI, D. (2004) *FON-FON 3: udžbenik za treći razred gimnazije*. Zagreb: Profil International.
- 15) DUJMOVIĆ-MARKUSI, D. (2006) *FON-FON 4: udžbenik za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Profil International.
- 16) FRANKOVIĆ, D., PREGRAD Z. i ŠIMLEŠA, P. (1963) *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 17) GRGIN, T. (1997) *Edukacijska psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 18) GUDELJ-VELAGA, Z. (1990) *Nastava stvaralačke pismenosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- 19) HOWE, M. J. A. (2002) *Psihologija učenja: priručnik za nastavnike*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 20) JAKŠIĆ, J. (2003) Motivacija: psihopedagoški pristup. *Kateheza*. 25 (1) 5-16.
- 21) JELASIĆ, F. (1995) *Didaktičke osnove nastave*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 22) KOVAČ, S., BEŽEN, A. i JUKIĆ, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 5: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- 23) KOVAČ, S. i JUKIĆ, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 6: udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- 24) KOVAČ, S. i JUKIĆ, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 7: udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- 25) KOVAČ, S., JUKIĆ, M. i JURIČEV-DUMPAVLOV, M. (2011) *Hrvatska krijesnica 8: udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- 26) KYRIACOU, C. (2001) *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa.
- 27) LUGARIĆ, Z. i BIČANIĆ, A. (2013) *Riječi hrvatske 5: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International.
- 28) LUGARIĆ, Z. i DRUŽIJANIĆ, E. (2009) *Riječi hrvatske 6: udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International.
- 29) LUGARIĆ, Z. i DRUŽIJANIĆ, E. (2009) *Riječi hrvatske 7: udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International.

- 30) LUGARIĆ, Z. i LOVRENČIĆ-ROJC, G. (2009) *Riječi hrvatske 8: udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil International.
- 31) MALIĆ, J. (1983) *Koncepcija suvremenog udžbenika u funkciji samoobrazovanja*: doktorska disertacija. Zagreb.
- 32) MATIJEVIĆ, M. i RADOVANOVIĆ, D. (2011) *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školska knjiga.
- 33) MIHALJEVIĆ-DJIGUNOVIĆ, J. (1998) *Uloga afektivnih faktora u učenju stranoga jezika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- 34) MILIČIĆ, V. (1994) *Smisleno učenje*. Zagreb: „Alinea“.
- 35) MILJEVIĆ-RIDIČKI, R. i sur. (2000) *Učitelji za učitelje: primjeri provedbe načela aktivne/efikasne škole*. Zagreb: IEP.
- 36) *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006.
- 37) *Nastavni programi za gimnazije*, 1994.
- 38) NEMETH-JAJIĆ, J. (2007) *Udžbenici hrvatskoga jezika u razrednoj nastavi*. Split: Redak.
- 39) PASTUOVIĆ, N. (1997) *Osnove psihologije obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- 40) PAVLIČEVIĆ, D. (1992) *Kompjutorske igre u nastavi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školske novine.
- 41) PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, D. (2005) *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa.
- 42) PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, D. (2002) Razvoj funkcionalne komunikacije u nastavi hrvatskoga jezika. *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*. 4 (1) 169-177.
- 43) PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, D. (2007) Standardnojezična normativnost i/ili komunikacijska funkcionalnost u procesu usvajanja hrvatskoga jezika. U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Ur.: Češi, M. i Barbaroša-Šikić, M. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 44) PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, D. i ALADROVIĆ SLOVAČEK, K. (2011) Utjecaj načina poučavanja na motivaciju i stav učenika prema hrvatskom jeziku kao nastavnome predmetu. *Napredak*. 152 (2) 171-188.
- 45) PEKO, A. i PINTARIĆ, A. (1999) *Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika*. Osijek: Pedagoški fakultet.
- 46) PETZ, B. (2005) *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- 47) PETZ, B. (2001) *Uvod u psihologiju: psihologija za nepsihologe*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 48) PJANIĆ, M. (2002) *Motivacioni postupci i sredstva u nastavi književnosti*. Sarajevo: Ljiljan.
- 49) POLJAK, V. (1980) *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Zagreb: Školska knjiga.
- 50) POLJAK, V. (1984) *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- 51) POTKONJAK, N. i ŠIMLEŠA, P. (1989) *Pedagoška enciklopedija*. sv. 2. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- 52) PRANJKOVIĆ, I. (1998) *Hrvatski jezik 3: udžbenik za treći razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- 53) ROSANDIĆ, D. (2005) *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- 54) ROSANDIĆ, D. (2002) *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil International.
- 55) ROSANDIĆ, D. (2004) Vrste udžbenika i metodički sustavi. U: *Udžbenik i virtualno okruženje*. Ur. Halačev, S. Zagreb: Školska knjiga.
- 56) SAMARDŽIJA, M. (1998) *Hrvatski jezik 4: udžbenik za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- 57) SILIĆ, J. (1999) *Hrvatski jezik 1: udžbenik za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- 58) SILIĆ, J. (2003) *Hrvatski jezik 2: udžbenik za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- 59) SILIĆ, J., PRANJKOVIĆ, I., SAMARDŽIJA, M. i ČUBRIĆ, M (2004) *Priručnik za nastavnike uz udžbenike hrvatskoga jezika za gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- 60) ŠIMLEŠA, P. i sur. (1978) *Pedagogija*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- 61) ŠONJE, J. (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.
- 62) TEŽAK, S. (1996) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga.
- 63) TEŽAK, S., BACAN, M., BOBAN, M., ČUBRIĆ, M., MESIĆ, A., PAUN, M. (2007) *Hrvatski jezik 5: udžbenik za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

- 64) TEŽAK, S., BACAN, M., BOBAN, M., ČUBRIĆ, M., MESIĆ, A., PAUN, M. (2007) *Hrvatski jezik 6: udžbenik za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- 65) TEŽAK, S., BOBAN, M., MESIĆ, A., PAUN, M. (2007) *Hrvatski jezik 7: udžbenik za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- 66) TEŽAK, S., BOBAN, M., MESIĆ, A., PAUN, M. (2007) *Hrvatski jezik 8: udžbenik za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- 67) TRŠKAN, D. (2006) Motivacijske tehnike u nastavi. (prev. Ana Labar). *Povijest u nastavi*. 4(1) 19-28.
- 68) VISINKO, K. (2004) Udžbenik i cjelokupna jezična djelatnost. U: *Udžbenik i virtualno okruženje*. Ur. Halačev, S. Zagreb: Školska knjiga.
- 69) VIZEK VIDOVIĆ, V. i sur. (2003) *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-VERN.
- 70) WITTING, A. F. i BELKIN, G. S. (1992) *Uvod u psihologiju*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- 71) *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*, Narodne novine br. 36/2006, članak 2, članak 7.

10. POPIS TABLICA I ILUSTRACIJA

10.1. Popis tablica

Tablica 1. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatska krijesnica</i> za sve razrede	36
Tablica 2. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sve razrede.....	38
Tablica 3. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Riječi hrvatske</i> za sve razrede.....	40
Tablica 4. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>FON-FON</i> za sve razrede	43
Tablica 5. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sve razrede.....	45

10.2. Popis grafikona

Grafikon 1. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatska krijesnica</i> za sve razrede..	37
Grafikon 2. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sve razrede	39
Grafikon 3. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sve razrede	40
Grafikon 4. Prikaz svih motivacijskih postupaka u svim osnovnoškolskim udžbenicima	41
Grafikon 5. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>FON-FON</i> za sve razrede.....	44
Grafikon 6. Motivacijski postupci u udžbenicima <i>Hrvatski jezik</i> za sve razrede	46
Grafikon 7. Motivacijski postupci u svim srednjoškolskim udžbenicima.....	47
Grafikon 8. Prikaz svih motivacijskih postupaka u svim udžbenicima.....	48

Sažetak

Motivacija u udžbenicima hrvatskog jezika

U suvremenoj nastavi hrvatskog jezika učenici imaju aktivnu i stvaralačku ulogu u stjecanju znanja. Uspješnost nastave ovisi o dobro osmišljenoj i provedenoj motivaciji učenika. Motivacija je pokretačka snaga koja (iznutra ili izvana) potiče čovjeka na određenu aktivnost i usmjerava je određenom cilju. Ona zauzima centralnu ulogu u čitavom ljudskom ponašanju. Zanimljivim se motivacijskim postupcima izravno djeluje na učeničku radoznalost te se tako potiče i usmjerava motivacija učenika. U ovom se radu proučavaju motivacijski postupci koji se nalaze u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima hrvatskog jezika. Na temelju konkretnih motivacijskih postupaka koje su autori uvrstili u udžbenike, pokušalo se istražiti i zaključiti jesu li uočeni motivacijski postupci jednaki u svim udžbenicima. Najvažniji kriteriji u pokušaju njihove klasifikacije bili su vrsta motivacijskog postupka i obrazovni stupanj. Cilj je ovog rada ukazati na to pojavljuju li se i u kojoj mjeri motivacijski postupci u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima te pridonose li ostvarivanju obrazovnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka u nastavi hrvatskog jezika. Pomnijim uvidom u izdvojeni korpus udžbenika dolazi se do zaključka da nisu svi motivacijski postupci podjednako zastupljeni u udžbenicima hrvatskog jezika. Kao najzastupljeniji javljaju se motivacija tekstom i motivacija razgovorom, te stvaralački zadaci i igra kao nešto manje zastupljen način motiviranja. Ostala sredstva koja su upotrijebljena u svrhu motiviranja su: zadaci za provjeru predznanja, kombinirani zadaci, motivacija slikom te rebus.

Ključne riječi

motivacija, motivacijski postupak, osnovnoškolski i srednjoškolski udžbenik, motivacija tekstom, motivacijski razgovor, igra, stvaralački zadaci

Keywords

motivation, motivational process, middle school and high school textbook, motivation by text, motivational talk, game, creative tasks